Ioana Rucsandra Dascălu

Curs introductiv în limba latină

EUC
Editura Universitaria Craiova

Ioana Rucsandra Dascălu

Curs introductiv în limba latină

Editura Universitaria
Craiova, 2010

Referenţi ştiinţifici:
Prof. univ. dr. Dr. H. C. Mult. **Maria Iliescu**
Conf. univ. dr. **Corneliu Rizea**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
DASCĂLU, Ioana Rucsandra
Curs introductiv în limba latină – Ioana Rucsandra Dascălu / Editura Universitaria, 2010 (Tipografia Universităţii din Craiova)
Bibliogr.
ISBN: 978-606-510-892-9

Ilustraţiile de pe copertă sunt preluate din "Rome ancienne autrefois et aujourd'hui", Vision, Roma, 1996, pp.65/67, Pantheon – coperta 1, Via Appia – coperta 4

Apărut: 2010
TIPOGRAFIA UNIVERSITĂŢII DIN CRAIOVA
Str. Brestei, nr. 156A, Craiova, Dolj, România
Tel.: +40 251 598054
Tipărit în România

Prefață

Acest manual de limba latină a fost creat ca instrument de lucru, ca auxiliar pentru studenții în filologie modernă, cu experiență anterioară minimă în domeniul limbii latine și lingvisticii generale, fiind rezultatul activității la catedră din anul 2002 până în prezent (Auditoribus maximas gratias agimus!). Metoda predării gramaticii descriptive a limbilor clasice prin tabele și scheme (necesară în alcătuirea cursurilor) este înlocuită prin expunere, din care cititorii vor conștientiza coexistența a două stadii lingvistice: un stadiu al analizei sincronice și un stadiu în diacronie, definit de Väänänen (1967:107) „un édifice au milieu des ruines", dublu obiect de studiu atât pentru latinist, care se ocupă de limba normată standard, cât și pentru romanist, care este interesat de interpretarea varietăților latinei vulgare pentru identificarea transformărilor neolatine din perspectiva acestei „gramatici a greșelilor". Morfosintaxa latină va fi în consecință prezentată din punctul de vedere al latinei clasice, cu trimiteri la evoluția ulterioară fie în latina târzie, fie în limbile neolatine.

În culegerea datelor propriu-zise am fost tributară tratatelor utilizate în învățământul românesc și european, din care am constituit o sinteză a celor mai importante date

lingvistice, cu exemplele aferente, enunțându-le totodată într-o manieră adecvată normelor didactice. Un sprijin deosebit mi-a oferit în activitatea didactică, la cursuri, manualul universitar francez Gaillard/ Cousteix (1994), adresat studenților din universități, care debutează în studiul limbii și civilizației latine, de asemenea lucrările de gramatică latină ale unor profesori străini, întâlniți la colocvii internaționale constituie un sprijin permanent în găsirea soluției optime pentru activitatea de predare. Actualizarea metodelor de studiu al limbii latine potrivit celor mai recente teorii lingvistice reprezintă un avantaj pentru studenți, care își perfecționează astfel principiile de studiu al specializărilor A și B.

Exemplele din texte și autori latini utilizate nu sunt originale, ci sunt preluate din lucrări consacrate, considerând ca o datorie indiscutabilă selecția de către un specialist a acelor pasaje reprezentative pentru asimilarea optimă a gramaticii limbii latine. Fără a prelua în totalitate o direcție teoretică modernă din lingvistica generală, am introdus numai definiții și explicații ale unor concepte de bază, care sunt relevante pentru studenți în primii ani de educație universitară.

Bibliografia finală, alcătuită din lucrări recente cu autoritate, constituie cel mai potrivit indiciu orientativ. Utilizarea dicționarelor și enciclopediilor (pentru limba latină,

pentru limbile neolatine şi pentru lingvistica generală) reprezintă un imperativ strict, recomandabil pentru toţi cei care îşi constituie un corpus terminologic sau caută informaţii complete şi competente asupra unei noţiuni sau unui termen utilizat în tema studiată. În urma unei munci susţinute, cu exerciţii de traducere şi interpretare de texte, rezultatele îşi vor face apariţia. „Per aspera ad astra!"

Asist.univ.dr. Ioana Rucsandra Dascălu

A. MORFOLOGIA

I. Originea limbii latine

0.0. Limba latină, la origine vorbită într-un perimetru restrâns în regiunea din peninsula italică Latium, este o limbă unitară, nefragmentată dialectal; limbă indo-europeană, aceasta face parte din grupul italic (alături de oscă şi umbriană), dezvoltând din punct de vedere tipologic un sistem flexionar nominal în declinări şi o flexiune verbală în conjugări. În calitatea sa de limbă flexionară, latina exprimă categoriile gramaticale (gen, număr, caz) cu ajutorul unor morfeme gramaticale, numite desinenţe. (Iliescu, Livescu1978:99).

Limba latină prezintă trei genuri: masculin, feminin şi neutru, producând deci din bipartiţia iniţială animat *vs* inanimat o necesară dezambiguizare după genul natural.

0.1. În învăţământul mediu românesc pronunţia adoptată este cea tradiţională. În învăţământul superior însă se respectă decretele primului Congres Internaţional de Neolatină organizat în Franţa la Avignon în 1956, conform cărora s-au enunţat o serie de legi de pronunţie a cuvintelor latine, denumite *lingua latina restituta*:

-pronunția tuturor literelor

-pronunția diftongilor: ae>ai: *Caesar*

oe>oi:*poena*

-grupul de sunete velară+i se palatalizează la [ki, ghi]

Cicero

gigno, ere

-grupul de sunete velară+u se pronunță nealterat: *lingua*

-grupul de sunete labiovelară +u se pronunță nealterat : *quis*

-grupul de sunete format din dentala surdă t+vocala i se pronunță nealterat: *ratio, natio*

0.2. Structura cuvântului în limba latină este alcătuită din: radical (rădăcina), care este o unitate preponderent lexicală, afixe: sufixe, prefixe, infixe (atât lexicale, cât și gramaticale) și desinențele (unități gramaticale). Între sufix și desinență se poate integra vocala tematică (VT), cu timbru alternat. Radicalul suferă adesea alternanțe vocalice, modificări ale timbrului vocalic între timbru e/o/zero: R S VT D: *leg-i-mus<* leg-e-mos*

*mitt-i-mus<*mitt-e-mos*

time-b-u-nt=R S VT D

0.3. Accentuarea cuvintelor latine prevede un set de reguli specifice: cuvintele monosilabice poartă accentul; potrivit locului pe care accentul îl deține în cuvânt, cuvintele se împart în trei categorii:

-oxitone (poartă accent pe ultima silabă)

-paroxitone (poartă accent pe penultima silabă)

-proparoxitone (poartă accent pe antepenultima silabă)

Cuvintele di- sau multisilabice se supun în genere regulii penultimei lungi: trei sau mai multe silabe se accentuează pe penultima silabă dacă aceasta este lungă, dacă ea este scurtă cuvântul poartă accent pe antepenultima silabă.

Ex: *móx, nóx*

nóc-tem (Ac.)

cla-má-re

auc-tó-ri-tas

O silabă este lungă dacă ea conține un diftong sau o vocală lungă. O vocală este lungă:

1. de la origine (acest fapt se constată din dicționare).

2. o vocală urmată de o consoană dublă sau două consoane (cu excepția consoanelor *l* și *r*, *muta cum liquida*).

Alfabetul latin cuprinde 23 de litere; y şi z (de origine elină) sunt denumite litere ramiste; *i* şi *u* au valoare dublă de vocală, dacă sunt urmate de consoană (ex: *unde, inde*) şi de semivocală (*i* şi *u consonans*) dacă sunt urmate de vocale (ex: *iam, uincere*).

0.4. Limba latină se împarte în următoarele etape:

-latina arhaică (sec. al VIII-lea *ante Christum* –sec. al III-lea *ante Christum*)

-latina preclasică (secolul al III-lea *a.Chr.*- început de sec. I *a.Chr.*)

-latina clasică (sec.I *a.Chr.*-început de sec. I *p.Chr.*)

-latina postclasică (sec. I *post Christum*-sec. al III-lea *post Christum*)

-latina târzie (sec. al III-lea *p. Chr.*-sec. al IX-lea *p. Chr.*)

-latina medievală (sec. al. IX-lea *p. Chr.*-sec. al. XIII-lea *p. Chr.*): limba latină va înceta să fie limbă maternă şi să se afle în raport de diglosie cu limbile romanice, stabilind relaţia de bilingvism.

-neolatina (sec. al XIII-lea *p. Chr.*-până în prezent) ca limbă a culturii, Administraţiei şi Bisericii în Europa Centrală şi Occidentală.

În continuitatea directă între latinitate şi romanitate se constată o serie de stadii de evoluţie, prin care, într-o primă fază, elementul vulgar se opune elementului normat, într-o a doua etapă cele două elemente, vulgar şi normat, coexistă, iar într-o a treia etapă, în latina târzie, în trecerea spre limbile neolatine, se constată substituirea elementului corect şi normat de elementul vulgar. Fără a se confunda cu varietatea lingvistică cronologică de latină târzie, latina vulgară este o varietate diastratică, care se defineşte drept vorbirea categoriilor sociale inferioare, idiolectul poporului de rând.

II. Tranformări fonetice

0.0. Din epoca arhaică până în epoca clasică, limba latină păstrează accent muzical, marcat printr-o ridicare a vocii, având un loc fix față de ultima silabă; este înlocuit în fazele târzii de accentul de intensitate; se produce totodată trecerea de la o analiză cantitativă a silabelor și vocalelor la o analiză calitativă (vocale lungi/scurte>vocale deschise/închise): inventarul limbii latine cuprinde 10 vocale: 5 vocale scurte: *a,e,i,o,u* și 5 vocale lungi: *a,e,i,o,u*. Inițial limba latină dispunea de 5 diftongi: *ou, oi, ei, ai* și *au*, ultimii doi din serie fiind și cei mai rezistenți, în vreme ce restul se reduc prin monoftongare; în latina târzie se constată două tendințe contrarii: o tendință de reducere a diftongilor și o tendință de transformare a vocalelor scurte în diftong:

ex: lat. *caelum*>rom. *cer*

lat. *fel*> rom. *fiere*

0.1. Consoanele suferă în principal procesul de palatalizare, alterarea consoanelor velare, atât seria surdă, cât și seria sonoră sau a consoanelor dentale, care palatalizează când sunt urmate de vocalele **i** și **e**:

ex: lat. *quinque*> rom. cinci

lat. *ciuitas*> rom. cetate

lat. *gener*> rom. ginere

Palatalizarea este un fenomen fonetic de evitare a hiatului, care determină palatalizarea consoanelor sub acţiunea vocalelor *e,i*: *k,g,d,t,l,n*. (ELR1989:227)

1.0. Se vor descrie în continuare, în interes didactic, o altă serie de fenomene fonetice, care afectează vocalele şi consoanele limbii latine:

Anaptixa reprezintă introducerea unei vocale în interiorul unui grup consonantic dificil de pronunţat:

Lat. *chrisma*> cresima

Apocopa semnifică reducerea vocalei finale dintr-un cuvânt; ca procedeu metric se constată la întâlnirea a două vocale (una la sfârşitul cuvântului, cealaltă la începutul cuvântului), care se soldează cu căderea celei dintâi:

ex.: *bacalaureat-bac*

Asimilarea este trecerea proprietăţilor articulatorii de la un sunet la altul, progresiv sau regresiv:

lat.*petra*>fr.pierre

Betacismul este transformarea lui [*v*] în [*b*]:

lat. *habere*>rom. a avea

lat.*ueruex*>rom.berbec

lat.*ueteranus*>rom. bătrân

Diereza (fenomen contrar sinerezei) semnifică desfacerea unui diftong în hiat:

lat.*aurum*>rom.aur

au-rum a-ur

Epenteza este introducerea unei consoane în grupuri consonantice dificil de pronunțat:

Lat. *cam(e)ra*>fr. chambre

Sinereza este procedeul contrar dierezei, înțeles ca reunirea în diftong a două vocale aflate în hiat:

lat. *suadeo, ere* (a convinge)

lat. *suauis, e* (dulce)

III. Restructurări morfologice

0.0. Limba latină operează o reducere a cazurilor încă din stadiul de latină clasică, din cele opt cazuri cât se înregistrau în proto-indo-europeană păstrându-se numai șase cazuri, prin sincretismul Instrumentalului, care este incorporat de Ablativ și Locativului, care va fi înglobat de Genitiv sau Ablativ. O a doua operațiune de simplificare este de dată târzie și cuprinde tipurile flexionare propriu-zise, astfel încât dintr-un număr cunoscut de cinci declinări în latina clasică rămân doar trei declinări, prin "plierea" tabloului și asimilarea temelor în –e (declinarea a Va) de temele în –**a** (declinarea I) sau a temelor în –**u** (declinarea a IV a) de temele în –**o/e** (declinarea a II-a).

0.1. O modificare importantă care se constată afectează opoziția dintre plurale sigmatice și plurale asigmatice, în sensul că se produce contaminarea între cazurile Acuzativ și Nominativ, care va determina astfel generalizarea unei desinențe de plural -s.

Ex.: lat. *illas portas*> fr. *les portes*

lat. *capras*>rom. capre

lat. *amici*> rom. amici

lat. *amicas*>rom. amice

0.2. În genere, în pofida unor controverse susținute, majoritatea specialiştilor consideră că limbile neolatine îşi creează forma de Nominativ singular de la echivalentul în Acuzativ singular latin, forma de Nominativ singular a cuvintelor din limbi moderne fiind explicată numai de la această origine; majoritatea substantivelor creează Nominativul singular de la Acuzativ, respectiv de la tema cazului oblic mai frecvent. Multe din aceste forme sunt atestate deja în epoca veche, la Plaut.:

Ex.: rom. *carne*< Ac. lat. *carnem* (*caro,-nis*)

rom. *cărbune*<Ac. lat. *carbonem* (*carbo, -onis*)

rom. *cruce*< Ac. lat. *crucem* (*crux,-cis*)

rom. *frunte*<Ac. lat. *frontem* (*frons, -ntis*)

0.3. Se înregistrează o serie de contraexemple, de excepții limitate ca număr, în care formele neolatine provin în mod cert de la Nominativul singular latin, dar, fiind situații marginale, ele confirmă în final tendința generală:

Ex.:rom. *om*<lat. *homo*

Rom. *împărat*<lat. *imperator*

Spre deosebire de alte limbi romanice, care reduc complet flexiunea cazuală sintetică, trecând la un caz unic, limba română menține diferența dintre cazul Nominativ şi

cazurile oblice: (N. *casă*/G.D.*casei*, N.*om*/G.D. *omului*), în vreme ce în alte limbi romanice se exploatează cu aceeaşi finalitate sistemul prepoziţional.

0.4. În contextul acestor substituiri ale desinenţelor nominale, limba latina îşi va continua procesul de eliminare totală a flexiunii cazuale, de a trece adică de la o morfologie în esenţă sintetică la un sistem morfologic în esenţă analitic, în care prepoziţiile vor exprima valorile cazuale în trecut incluse în desinenţe.

Ex.: Genitiv partitiv: *unus multorum >unus de multis* (unul dintre mai mulţi)

Genitiv al materiei: *poculum argenti/ poculum argenteum>poculum de argento* (pahar de argint)

Adjectivul în limba latină suferă acelaşi proces de simplificare, prin generalizarea acelor clase care adoptă declinarea nominală I şi a IIa (temele în **–a** şi **–o/e**), prin transferul acelor adjective care se declină la declinarea a IIIa în categoria productivă a adjectivelor cu trei *terminaţii –us, a, um:*

Ex.: *pauper, eris>pauper, a, um* (sărac)

Acer, cris, e>acer, acra, acrum (dârz)

Tristis, e>tristus, a, um (trist)

Dulcis,e>dulcius, a, um (dulce)

0.5. La formarea gradelor de comparaţie, modalităţile sintetice cu ajutorul sufixelor: *-ior/ius* pentru comparativ şi *–issimus/rimus, -limus* pentru superlativ sunt substituite de modalităţi analitice cu ajutorul adverbelor: *magis, plus* pentru comparativ şi *maxime, forte, ualde, sane* pentru superlativ. Azi în limba română sufixele sau prefixele consacrate pentru superlativ sunt utilizate neologic numai în limba literară: (rom. rarisim, străvechi, preafericit, preaînalt); de asemenea adjectivele supletive (tip *bonus, a,um* sau *magnus, a, um*) sunt asimilate în aceeaşi categorie cu adjectivele regulate, cu grade de comparaţie analitice (rom. mai bun, cel mai bun) spre deosebire de alte limbi romanice.

0.6. Pronumele latine

În limba latină, pronumele şi adjectivele pronominale se clasifică în următoarele categorii:

- -pronume personale
- -pronume demonstrative
- -pronume nedefinite
- -pronume relative
- -pronume interogative

Pronumele personale prezintă termeni distincți numai pentru persoanele dialogului, I şi aIIa, singular şi plural:

	Sg.	Pl.
Nom.	*ego tu*	*nos uos*
Gen.	*mei tui*	*nostri uestri*
		nostrum uestrum
Dat.	*mihi tibi*	*nobis uobis*
Ac.	*me te*	*nos uos*
Abl.	*me te*	*nobis uobis*

0.7. La persoana a IIIa singular şi plural se constată lacune, în sensul că pronumele personale sunt înlocuite prin pronume demonstrative: *is, ea, id* (anaforic); *ille, illa, illud* sau *ipse, ipsa, ipsum* sau prin forme ale pronumelui reflexiv, căruia îi lipseşte însă cazul Nominativ: G. *sui*/D. *sibi*/ Ac. Abl. *se*. Din aceleaşi radicale se formează şi seria pronumelor şi adjectivelor posesive:

1. *meus*	*noster*
2. *tuus*	*uester*

La persoana a III-a este preluat deopotrivă un termen cu valoare reflexivă: *suus, a, um*, substituibil şi prin deictice demonstrative: *eius/eorum* (G.).

0.8. Latina clasică deține o serie de pronume și adjective demonstrative, clasificate inițial potrivit unor criterii multiple:

locutorul: *Ego*

interlocutorul: *Tu*

delocutorul (persoana a IIIa, care nu este prezentă)

Obiect lângă *ego: hic*

Lângă tu: *iste*

Lângă delocutor: *ille*

Acest sistem tripartit s-a schimbat ulterior în două părți, după criteriul apropiere/distanță.

Pronumele demonstrative exprimă apropierea/ depărtarea față de locutor și persoana la care se face referire (I, a IIa sau a IIIa); prima clasă cuprinde ca membri termenii: *hic, haec, hoc; iste, ista, istud* (proximitate) și *ille, illa, illud* (distanță), iar din cea de a doua clasă pronumele *hic, haec, hoc* cu referire la persoana I, *iste,ista, istud* cu referire la persoana a IIa și *ille, illa, illud* cu referire la persoana a IIIa; *idem, eadem, idem* și *ipse, ipsa, ipsum*, de esență demonstrativă, exprimă identitatea, respectiv întărirea. Caracteristica lor generală este respectarea declinării pronominale cu desinență *–ius* la Genitiv și desinență *-i* la Dativ, care se regăsesc și la celelalte serii pronominale enumerate. Acest grup va suferi transformări în

totalitate, prin dispariția ulterioară a unor termeni: *is, hic, idem*; de asemenea unele pronume se întăresc prin particule adverbiale de tip *ecce/eccum+iste*: *ecce/eccum+iste*>rom. acest, it. questo, *ecce/eccum+ille*>rom. acel, it. quello, *ille*>rom. ăl, *iste*>rom. ăst. Pronumele *ille* deține un statut morfosintactic special, îndeplinind un rol gramatical multiplu: pronume/adjectiv demonstrativ, pronume personal și, colateral, articol definit în stare incipientă. Limba latină nu prezenta articol propriu-zis, acesta s-a dezvoltat încet, în trecerea de la latina târzie la limbile romanice (ca urmași ai pronumelui *ille* și ai numeralului cardinal *unus, a, um*, cu valențe de pronume nedefinit, din care s-a dezvoltat ulterior articolul nedefinit).

Pronumele relative și interogative prezintă similitudini până la identificare între forme, mai ales datorită tendinței de identificare totală între cele două categorii de termeni: *qui, quae, quod* și *quis, quis, quid*.

IV. Transformări ale sistemului verbal latin

0.0. Spre deosebire de declinările nominale, care, după cum s-a arătat, suferă plierea de la cinci tipuri în latina clasică la trei tipuri în latina târzie, conjugările verbale nu se reduc şi se menţin în continuare în număr de patru, cu o serie de schimbări inerente, de transferuri între diferite conjugări, care privilegiază şi întăresc conjugarea I şi conjugarea a IV-a, care sunt considerate cele mai productive.

0.1. Se înregistrează astfel schimburi între conjugarea a IIa şi conjugarea a IIIa:

Lat. *respondeo, ere* (aIIa)>*respondo, ere* (aIIIa) (a răspunde)

rideo, ere (aIIa)>*rido, ere* (aIIIa) (a râde)

ardeo, ere (aIIa)>*ardo, ere* (aIIIa) (a arde)

Transferuri inverse, dinspre conjugarea a IIIa spre conjugarea a IIa sau dinspre conjugarea a IIIa spre conjugarea a IVa sunt posibile:

Lat. *cado, ere* (a IIIa)>*cadeo, ere* (aIIa) (a cădea)

Lat. *fugio, ere*(aIIIa)>*fugio, ire* (aIVa) (a fugi)

determinate fiind şi de creşterea frecvenţei unor sufixe, iniţial lexicale, ulterior prin generalizarea lor, acestea păstrându-şi exclusiv rolul derivativ (denominativ sau deverbativ):

Ex.:-sufixul *–izo* : lat. *baptizo, are* (a boteza) (păstrat şi în limba română: rom. eu lucrez) care de la origini a fost un sufix derivativ.

-sufixul *–esc/* apoi *-isc*, iniţial un sufix cu valoare aspectuală incoativă, care ulterior s-a desemantizat, devenind un simplu derivativ: lat. *floreo, ere/floresco, ere* (a înflori) (rom. eu amărăsc, ei înfloresc, ei înverzesc).

0.2. Toate categoriile verbale latine suferă transformări majore, începând cu sistemul diatezelor, ca raport între acţiunea prezentată şi persoana care îndeplineşte acţiunea sau trăieşte starea respectivă: în cadrul diatezei active subiectul îndeplineşte acţiunea sau trăieşte starea în mod nemijlocit, direct şi aceasta tinde să se generalizeze, asimilând în cadrul său numeroase verbe mediale (care desemnează participarea subiectivă, afectivă şi interesată a agentului la acţiune, care şi suferă totodată consecinţele acţiunii): diateza medie (tradiţional denumită a verbelor deponente, adică a acelor verbe cu formă pasivă şi înţeles activ) este substituită aşadar de

diateza activă: ea este reprezentată de verbe de existenţă: *nascor, i* (a naşte); *morior, i* (a muri); *patior, i* (a suferi); verbe pentru procese intelective: *reor, reri* (a socoti); *arbitror, ari* (a considera); *assentior, i* (a aproba); *metior, iri* (a măsura, a considera); *obliuiscor, i*(a uita); *loquor, i* (a vorbi); *amplector, i* (a îmbrăţişa).

0.3. În unele cazuri în latina târzie se face apel la pronumele reflexive, care preiau astfel rolul seriei desinenţiale medio-pasive.

Se constată o relaţie evidentă între aceste schimbări înregistrate în sistemul verbal şi instrumentele gramaticale: prepoziţii şi conjuncţii, care în general provin din vechi forme adverbiale şi care capătă o varietate de valori: adverbe, prepoziţii şi preverbe; predispuse la compunerea cu preverbe sunt verbele neregulate: *esse, ferre, uelle.*

Categorii gramaticale verbale

0.4. Categoria gramaticală a persoanei se grupează după două criterii: persoana I şi a II a, cu contribuţie activă la comunicare (interlocutorii) şi persoana a IIIa, cu participare pasivă (delocutorii).

Precum în morfosintaxa nominală, verbul distinge două numere: singularul şi pluralul: *amat* vs *amant*.

Axa temporală se împarte în trei segmente: prezent, trecut şi viitor.

Modul este categoria verbală care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de acţiune: indicativul a fost desemnat modul obiectivităţii, al constatării, în opoziţie cu conjunctivul ca mod al nonobiectivităţii, al presupunerii. (Iliescu/Livescu1978:175).

Diateza desemnează raportul dintre acţiunea verbală şi persoana care îndeplineşte acţiunea respectivă. În diateza activă, agentul îndeplineşte acţiunea sau trăieşte starea în mod activ şi direct; diateza medie reprezintă participarea subiectivă, interesată a agentului la acţiune, astfel încât agentul să îndeplinească acţiunea şi să suporte consecinţele acţiunii respective; diateza pasivă reprezintă raportul prin care subiectul gramatical este pacient al acţiunii verbale pe care o suferă, fiind aşadar subiectiv implicat în desfăşurarea acesteia.

0.5. Verbele mediale se încadrează în următoarele categorii:

-verbe de existenţă: *nascor, i* (a naşte); *morior, i* (a muri); *patior, i* (a suferi).

-verbe de procese mentale, intelective: *reor, i* (a socoti); *arbitror, ari* (a considera); *assentior, i* (a fi de acord); *metior, iri* (a măsura); *opinor, ari* (a judeca); *obliuiscor, i* (a uita); *loquor, i* (a vorbi); *for, ari* (a vorbi) ; *amplector, i* (a săruta) ; *osculor, ari* (a săruta).

0.6. O altă categorie gramaticală specifică pentru verbe este modul, care prezintă intenția asupra acțiunii respective, atitudinea locutorului cu privire la aceasta: acțiune reală, ireală, imposibilă.

Aspectul prezintă acțiunea verbală în desfășurarea sa (acțiune în progresie, acțiune finită).

Timpul este divizat în trei sfere majore: anterioritate, simultaneitate, posterioritate.

Persoana și numărul se referă la entitatea care îndeplinește acțiunea respectivă.

În analiza morfematică a verbului se identifică: radicalul verbal, unitate exclusiv lexicală; sufixele, purtătoare atât de informație lexicală, cât și de informație gramaticală; desinențele, purtătoare de informație gramaticală: diateză, timp, persoană, număr.

În genere se reține substituirea diatezei medii fie prin pronume reflexive, fie prin verbe la diateza activă: *se ducere, se excruciare, admirare.*

Precum în situația producerii unui nou mod, condiționalul, limba latină va genera mai cu seamă în faza de latină târzie un solid sistem verbal perifrastic, în care verbele auxiliare vor crea timpuri compuse: latina clasică, spre exemplu, nu poseda perfect compus, care va apărea ulterior din perifraza *habere*+infinitiv. Sistemul morfologic al latinei târzii este definit în esența sa ca perifrastic, generator de moduri, timpuri și aspecte verbale. Potrivit formulei auxiliar+formă verbală nepersonală (infinitiv, gerunziu, participiu, supin) se inventariază următoarele turnuri: *habere*+infinitiv (posibilitate), *esse*+gerundiv (necesitate), participiu viitor+*esse* (intenție), *habere/debere/uelle*+inf. (necesitate) (ELR1989:236).

0.7. Se stabilesc opoziții între indicativ ca mod obiectiv, real și conjunctiv ca mod al irealității; în concordanță cu cazul Vocativ apare modul imperativ, mod al adresării directe. Modul indicativ posedă seria completă de timpuri spre deosebire de celelalte moduri care prezintă lacune în acest sector. Valorile modului conjunctiv în propoziții independente sunt variate, suscitând adesea situații de concurență:

-conjunctiv hortativ (de îndemn): *eamus!* (să mergem!)

-conjunctiv prohibitiv (de interdicție): *ne difficilia optemus!* (să nu ne dorim lucruri dificile!)

Ne hoc feceris! (să nu faci acest lucru!)

-conjunctiv de posibilitate: *quis dubitet?* (cine s-ar putea îndoi?)

Aliquis dicat (cineva ar putea zice)

-conjunctiv deliberativ: *quid dicam?* (ce pot spune?)

Quid facere possim? (ce aş putea face?)

-conjunctiv concesiv: *ne sit dolor summum malum, malum certe est.* (chiar dacă durerea nu este cel mai mare rău, ea totuşi este un rău)

Limba latină clasică, până în faza de latină târzie, nu prezintă modul condițional cu morfeme specifice, care este substituit prin timpurile modului conjunctiv; în etapele ultime ale latinei târzii apar perifrazele verbale alcătuite din infinitiv+*habebat: delere habebat*, din care, prin aglutinare, va rezulta un nou mod cu morfeme specifice, condiționalul, cu timpurile aferente.

0.8. Aspectul verbal, mai dezvoltat în i.e., cum e păstrat de limbile slave, se polarizează între o sferă nedeterminată (*infectum*), care prezintă o acțiune durativă şi o sferă

determinată (perfectum), care prezintă o acțiune finită, terminată. La aspectul durativ, acțiunea anterioară se exprimă la imperfect, acțiunea simultană la prezent, acțiunea posterioară la viitor. Pentru aspectul finit, acțiunea anterioară se exprimă la mai mult ca perfect, acțiunea simultană la perfect, acțiunea posterioară la viitor anterior.

Tradițional, verbele latine au fost clasificate în patru conjugări: conjugările I și a IVa sunt considerate cele mai productive, privind un număr crescut de noi verbe, formate prin derivare, verbe denominative sau derivate cu sufixe aspectuale (frecventative, incoative). Conjugarea a IIa reunește verbe cu sufix de stare –e: *sedeo, ere* (a ședea); *doceo, ere* (a preda); *moneo, ere* (a îndemna). Conjugarea a IIIa (care, precum declinarea a IIIa este cea mai veche și deci cea mai neregulată) este divizată în două subclase: verbe cu radical amplificat, lărgit cu **–i:** *facio, ere* (a face); *cupio, ere* (a dori) și verbe fără amplificare vocalică: *mitto, ere* (a trimite). Verbele cu radical amplificat cu –i sunt adesea asimilate prin analogie de conjugarea a IVa.

Modurile verbale nepersonale

1.0. Modurile verbale nepersonale țin atât de substantiv, cât și de verb, în sensul că prezintă atât categorii gramaticale nominale: declinare, gen, număr, caz, cât și categorii gramaticale verbale: aspect, mod, timp, fiind formate de la radicale verbale.

1.1. Modul infinitiv are paradigmă completă pentru cele trei sfere temporale: prezent, perfect și viitor, la diateza activă și la diateza pasivă.

deleo, ere, eui, etum (a distruge)

Prezent: *delere* (a distruge)

deleri (a fi distrus)

Viitor: *deleturum, am, um esse*

(că va distruge)

deletum iri

(că va fi distrus)

Perfect: *deleuisse*

(că a distrus)

deletum esse (că a fost distrus)

1.2. Participiul prezent se construieşte cu sufixul *-nt*; având valori aspectuale, acesta exprimă o acţiune în desfăşurarea ei, întreţinând deopotrivă schimburi cu substantivul prin substantivare: *adulescens, ntis* (tânăr); *sapiens, ntis* (înţelept); *absens, ntis* (absent).

1.3. Gerunziul şi gerundivul se construiesc cu sufixul *–nd*, fiind substantive, respectiv adjective verbale declinabile după declinările I şi a IIa:

G. *faciendi* (de a face) *faciendus, a, um* (care trebuie făcut)

D. *faciendo*

(spre a face)

delendus, a, um (care trebuie distrus)

Ac. *ad faciendum* (pentru a face)

Abl. *faciendo* (făcând)

1.4. Participiul viitor şi gerundivul alcătuiesc construcţiile perifrastice (activă şi pasivă), care exprimă ideea de intenţie şi ideea de necesitate:

Virtus colenda est. (Virtutea trebuie cultivată)

Oratores miserunt pacis petendae causa.

(Au trimis soli pentru a cere pacea.)

Scripturus es librum mihi utilem. (Intenționezi să scrii/urmează să scrii o carte folositoare pentru mine.)

1.5. Un alt adjectiv verbal în limba latină este participiul perfect pasiv, care se construiește cu sufixul *–to*, care desemnează înzestrarea cu anumite calități, dacă este atașat la teme nominale: *barbatus* (bărbat), *cornutus* (încornorat), *hastatus* (înarmat cu suliță), *auritus* (aurit). Acesta intră în componența unor moduri și timpuri compuse, precum și a diatezei medio-pasivă.

1.6. Supinul este un substantiv verbal creat cu sufixul –teu/tu, care se declină la Acuzativ, Dativ, Ablativ.

D. *deletui* (de distrus)

Ac. *deletum* (de distrus)

Abl. *deletu.* (de distrus)

Supinul se utilizează după verbe de mișcare: *perditum ire* (a distruge), *nuptum dare* (a da în căsătorie), după adjective: *aqua iucunda potui* (apă plăcută de băut), *lepidus memoratui* (plăcut de amintit), *facilis diuisui* (ușor de împărțit).

Verbele neregulate

1.7. Verbele anomale sunt o categorie specifică de verbe care nu se încadrează în cele 4 conjugări. În genere ele sunt verbe supletive, care fac apel la radicale diferite pentru temele de prezent, perfect, supin: *fero, ferre, tuli, latum* (a purta); *sum, esse, fui* (a fi). Ele s-au păstrat, rezistând la tendința de regularizare, fiind foarte frecvent folosite. Ele prezintă o varietate însemnată de compuși:

absum, abesse (a se îndepărta); *adsum, adesse* (a fi prezent); *desum, deesse* (a lipsi); *possum, posse* (a putea); *prosum, prodesse* (a folosi).

fero, ferre, tuli, latum (a duce, a purta)

uolo, uelle, uolui (a vrea)

nolo, nolle, nolui (a refuza)

malo, malle, malui (a prefera)

-*verba dicendi*: *ait* (zice), *inquam* (spun), *inquit* (spune).

1.8. În contra tendinței manifeste de a reduce acest gen de verbe anomale, limba latină apelează la derivare sau compunere din care rezultă creații lexicale mai rezistente:

possum, posse, potui (a putea); *differo, -ferre* (a răspândi); *ambeo, ire* (a înconjura); *benedico, ere* (a binecuvînta); *satisfacio, ere* (a satisface).

Adverbele latine

2.0. În limba latină adverbele se împart în două categorii principale:

-adverbe primare (în general cu un corp fonetic redus, monosilabice).

-adverbe cu sufixe specializate, cu un corp fonetic mai consistent.

Adverbele primare, formațiuni lingvistice de dată mai îndepărtată, sunt adverbe de timp: *ante* (înainte), *post* (după), *heri* (ieri), *iam* (deja), *nunc* (acum), *tunc* (atunci), adverbe de loc: *hic* (aici), *ubi* (unde), adverbe de manieră: *sic* (așa), *igitur* (așadar), *ita* (astfel).

În clasificarea enunțată de Iliescu/Livescu (1978:223) adverbele spațiale sunt organizate potrivit trăsăturilor: [static] *vs*[dinamic]: *ubi*, [+direcție] *vs* [-direcție]: *quo*, [mișcare spre] [mișcare de la]:*unde*, [străbatere] [îndreptare, țel]: *qua*.

2.1. Adverbele secundare sunt create de la baze adjectivale, cu sufixe specializate: *e* (păstrat şi în limba română:prieteneşte): *clare* (în mod clar), *libere* (liber), *sane* (desigur), *ualde* (foarte tare), cu sufix *–o*: *continuo* (continuu), *raro* (rar), *paulo* (puţin), *minimo* (minim), *quanto* (cît), *merito* (pe merit) sau sunt adjective la genul neutru gramaticalizate ca adverbe: *aliquantum* (cîtva), *nimium* (prea mult), *facile* (uşor), cu sufix *–tus*: *intus* (în interior), cu sufix *–er*: *super* (deasupra), *inter* (în interior), cu sufix-*iter*: *aliter* (altfel), *grauiter* (cu gravitate), *prudenter* (cu prudenţă), *sapienter* (cu înţelepciune), cu sufix *–im*: *partim* (în parte), *adfatim* (peste măsură).

2.2. În formarea gradelor de comparaţie, adverbele urmează clasa adjectivului, de la care va prelua sufixele specifice de gen neutru: *-ius* şi *-issime*. Sunt utilizate şi adverbe precum: *magis* la comparativ şi *ualde, multum, sane, clare, forte* la superlativ.

2.3. În privinta adverbelor de afirmaţie şi de negaţie, limba latină prezintă absenţa totală a unui adverb monosilabic de tip **da**, care este suplinit de alte adverbe de manieră, precum *sic, ita*; la forma negativă, se disting două tipuri de negaţie: negaţia obiectivă, reală *non*, utilizată la modul indicativ şi negaţia subiectivă, specializată pentru modul imperativ şi acţiuni ireale, potenţiale:

Ne time! (Nu te teme!)

Utinam ne ueniat! (De nu ar veni!)

2.4. Aceste adverbe se referă fie la un singur cuvânt sau sintagmă, fie la un întreg enunț, în vreme ce adverbele de negație precum *haud* determină un singur cuvânt: *haud facilis* (nu ușor), *haud magna pars* (nu în mare parte). Dubla negație nu este acceptată în limba latină, ea devine procedeu stilistic, litotă, adică o afirmație întărită: *non nemo* (=cineva), *non nihil* (=ceva), *nonnullus* (=cineva). În aceeași operațiune, adverbele interogative se referă la un singur cuvânt sau sintagmă (ca interogații parțiale), fie la întregul enunț (interogații totale): *Quare?* (De ce?) *Quomodo?* (În ce fel?) Trei particule adverbiale interogative decid asupra răspunsului, afirmativ sau negativ:

-particula enclitică *ne* (fără a implica un răspuns anume);

-particula adverbială *nonne*, care face trimitere la un răspuns afirmativ;

-particula adverbială *num*, care cu necesitate este urmată de un răspuns negativ.

Numeralele latine

3.0. Numeralele latine sunt clasificate în patru subclase, din care fac parte atât termeni flexibili, cât şi termeni neflexibili, de sorginte adverbială: cardinal, ordinal, adverbial, distributiv, multiplicativ.

În categoria numeralelor cardinale, primii trei termeni (1,2,3) sunt declinabili după declinarea I şi a IIa (1,2), cu menţiunea că tendinţa de a transforma un cuvânt precum *unus* în articol nedefinit se recunoaşte şi în contaminarea acestuia cu desinenţe pronominale: G.-*ius*, D.-*i*, şi după declinarea a IIIa (3).

N. *unus, a um* (unu)	N. *duo, ae, o* (doi)	N. *tres tria* (trei)
G.*unius*	G. *duorum, arum, orum*	G. *trium*
D.*uni*	D. *duobus, abus, obus*	D. *tribus*
Ac. *unum, am, um*	Ac. *duos, duas, duo*	Ac.*tres* tria
Abl. *uno, a, o*	Abl. *duobus, abus, obus*	Abl. *tribus*

3.1. În continuare, se inventariază numerale neflexibile, care se comportă adverbial, nu adjectival: *quattuor, quinque, sex, septem, octo, nouem, decem, undecim, duodecim, tredecim, quattuordecim, quindecim, sedecim, septemdecim,*

duodeuiginti, undeuiginti. Numeralul *mille* este declinabil după declinarea a IIIa:

N. *mille* *milia* (o mie)

G. *milium*

D.Abl. *milibus*

Numeralele adverbiale arată de câte ori se întâmplă un fapt: *quotiens* (de câte ori) : *semel* (o dată), *bis* (de două ori), *ter* (de trei ori).

Numeralele distributive cuprind termeni nominali, declinabili după declinările I şi a IIa: *singulus* (unul singur), *bini* (câte doi), *terni* (câte trei), *quaterni* (câte patru), *quini* (câte cinci), *seni* (câte şase), *septeni* (câte şapte), *octoni* (câte opt), *noueni* (câte nouă), *deni* (câte zece).

Numeralele multiplicative sunt în totalitate neflexibile, fiind create cu sufixe variate precum:

-plex: simplex, duplex, triplex,

-plus: simplus, duplus, triplus, quadruplus (fiind utilizate în special cu valoare adjectivală, aceste numerale sunt declinabile). Spre deosebire de numeralele cardinale, numeralele ordinale sunt în totalitatea lor flexibile (ca adjective de prima clasă, după declinările I şi a IIa): *primus* (primul), *secundus* (al doilea), *tertius* (al treilea), *quartus* (al patrulea),

quintus (al cincilea), *sextus* (al şaselea), *septimus* (al şaptelea), *octauus* (al optulea), *nonus* (al nouălea), *decimus* (al zecelea).

3.3. Rezumând concluziile cu privire la evoluţia diacronică a sistemului morfologic latin, se înregistrează următoarele fapte concrete (cf. Klinkenberg1998:114): reducerea declinărilor aIVa şi a Va, dispariţia progresivă a genului neutru, înlocuirea cazurilor prin turnuri prepoziţionale: *de*+Ac (pentru Genitiv) şi *ad*+Acuzativ (pentru Dativ); comparativul şi superlativul sintetic al adjectivelor vor fi înlocuite de forme analitice: *fortior/magis fortis/plus fortis*.

Grupul prepoziţional latin

4.0. Grupul prepoziţional latin cuprinde termeni care au reprezentat iniţial adverbe autonome, ulterior specializându-se ca preverbe şi prepoziţii:

ad+esse>adesse

pro+esse>prodesse

de+esse>deesse

La origine, prepoziţiile latine sunt adverbe, utilizate pentru exprimarea relaţiilor cazuale cu verbul. În latina clasică,

aceste relații sunt preponderent concrete, spațiale și temporale, construite cu cazuri concrete: Acuzativul și Ablativul. (Iliescu/Livescu1978:126).

Numeroase prepoziții prezintă această valoare triplă de preverb, prepoziție și adverb:

Multis mensibus post (adverb) (după multe luni)

Post multos annos (prepoziție) (după mulți ani)

Postponere (verb:*post+ponere*) (a amâna)

4.1. Prepozițiile au regim în următoarele cazuri: Ablativ, Acuzativ, Genitiv (pentru exemple sporadice de postpoziții); în genere, prepozițiile au valori triple: spațiale (considerate de bază), temporale, noționale.

Cazul Ablativ	Cazul Acuzativ
ab: ab eo loco (din acel loc)	
ab illo tempore (din acel timp)	*ad: ad ripam, usque ad hunc diem* (spre mal, până în această zi)

ab omnibus dicitur

(se spune de toți)

ad laborandum

(pentru a munci)

ad tempus (la timp)

de: de caelo delapsus

(alunecat din cer)

aduersus: bellum aduersus Gallos (război împotriva Galilor)

ex: e templo exit

(iese din templu)

ante: ante murum ante lucem

(înaintea zidului, înaintea luminii)

ex eo tempore, ex uulnere

(din acest timp, din cauza rănii)

apud: apud Graecos

(la greci)

pro: pro castris, pro re publica

(în fața taberei, pentru stat)

apud Platonem

(la Platon)

pro magistro

(pentru magistru)

inter: inter paucos, inter homines

(între puțini, între oameni)

sine: sine lege

(fără lege)

per: per campum, per senatum (pe câmp, prin senat)

per ludum (prin joc)

post: post arbores, post uictoriam (în spatele arborilor, după victorie)

praeter:praeter ripam (lîngă mal)

praeter modum (peste măsură)

prope: prope muros (aproape de ziduri), *prope lucem* (în zori)

propter: propter templum (lângă templu)

secundum: secundum hiemem (după iarnă)

Prepozițiile *in, sub şi super* au regim atât în cazul Ablativ (pentru a desemna starea), cât şi în cazul Acuzativ (pentru a desemna mişcarea, direcția):

Ac: *in urbem ire* (a merge în oraş)

Abl: *in urbe est* (se află în oraş)

Ac: *sub dicionem alicuius cadere*

(a cădea sub supunerea cuiva)

Abl: *sub arbore dormit* (doarme sub arbore)

Ac: *super mensam ponere*

(a aşeza pe masă)

Abl: *super mensa est.*

(se află pe masă)

Prepoziţiile *causa* şi *gratia* au regim în cazul Genitiv:

Rei publicae causa

(Pentru stat)

exempli gratia

(pentru exemplu)

4.2. Lista completă a prepoziţiilor latine:

Ab, apud, ad, aduersus, circum, circa, citra, cis, erga, contra, inter, extra, infra, intra, iuxta, ob, penes, pone, post, praeter, prope, propter, per, secundum, supra, uersus, ultra, trans.

4.3. Latina clasică nu proliferează uzul prepoziţional, care marchează cazurile morfologice sintetic, cu ajutorul desinenţelor; în evoluţia lingvistică însă, prepoziţiile sunt utilizate pentru clasificarea raporturilor cazuale şi a funcţiilor sintactice, care constituie un nou sistem morfo-sintactic, preponderent analitic.

B. SINTAXA

I. Sintaxa propoziţiei

0.0. Sintaxa (gr. syntaxis=dispunere, aranjare) se defineşte ca studiu al elementelor frazei, al relaţiilor care se stabilesc între acestea din punct de vedere al înlănţuirii logice (se vor evidenţia astfel, la nivelul propoziţiei, diferitele funcţii sintactice îndeplinite de cazurile latine-mai ales în contextul în care limba latină prezintă flexiune nominală –declinare-, iar la nivelul frazei, se va iniţia studiul în detaliu al propoziţiilor: tipul acestora, modul verbal şi elementele de subordonare utilizate).

0.1. În limba latină, atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei, se stabilesc următoarele raporturi:

- Juxtapunere (caracterizată prin absenţa conjuncţiei sau a unui alt termen specific de legătură)
- Coordonarea (prin care două propoziţii similare, aflate din punct de vedere logic pe acelaşi plan, sunt asociate printr-o conjuncţie sau alt termen specializat)

- Subordonarea, în care propozițiile subordonate depind din punct de vedere logic de o propoziție regentă.

Raportul de coordonare prezintă următoarele subtipuri:

1. Coordonarea adversativă este un raport sintactic care asociază două propoziții principale cu aceeași funcție sintactică sau cu funcții diferite. Aceasta marchează un raport de opoziție, cu trei serii de exemple: *sed* (dar), *uerum* (însă), *at* (chiar), *atqui* (ba chiar), *immo* (dimpotrivă), *quin/autem* (însă), *uero* (însă), *tamen* (totuși), *nihilominus* (cu toate acestea), *quidem* (chiar), *nihilosetius/tamen* (totuși).

2. Coordonare copulativă, care descrie raportul de acumulare și adăugare: *et*, encliticul *–que* (și), *atque/ac* (și), *quoque* (chiar și), *etiam* (chiar).

3. Coordonarea disjunctivă, care semnifică selecția, alegerea, excluderea dintr-o anumită categorie: *aut* (sau), *uel* (ori), *an* (sau), *siue* (seu) (fie).

4. Coordonarea conclusivă, care desemnează o concluzie, un rezultat la care se ajunge prin deliberare: *ergo* (deci), *igitur* (aşadar), *itaque* (astfel), *quamobrem* (de aceea), *quapropter* (din această cauză), *quocirca* (prin urmare), *eo* (de aceea), *ideo* (de aceea), *proinde* (prin urmare).

0.2. Metoda utilizată are finalitate didactică; aceasta rezultă din combinarea gramaticilor tradiţionale (conform cărora sintaxa este privită ca relaţia între funcţii sintactice şi valori morfologice: manualul Ernout/Thomas şi cursul universitar al prof. D. Sluşanschi) cu tendinţele cele mai recente ale funcţionalismului (sintaxa lui H. Pinkster), care interesează prin relaţia dintre sintaxă şi semantică; sintaxa cazurilor studiază în acest context sintagmele nominale, care nu sunt determinate de o prepoziţie (Pinkster1995:49): sintagmele nominale sunt alcătuite din substantive, pronume, combinaţii din substantiv şi adjectiv, adjective substantivizate, la a căror formare participă şi o prepoziţie. În analiza sintagmelor nominale, elementele componente la care se face apel sunt: nucleu (obligatoriu la nivelul sintagmei nominale), atribute, complemente şi elemente de relaţie (Pinkster1995:92-95). Din punct de vedere al relaţiei dintre funcţii semantice,

sintactice şi pragmatice, se face diferenţa între *argumente* (constituenţi obligatorii ai predicaţiei) şi *sateliţi* (constituenţi facultativi); din punct de vedere al mesajului, informaţia nouă este introdusă de *focus,* iar constituentul despre care se vorbeşte în enunţ este denumit *topic*; argumentele îndeplinesc o serie de roluri semantice: agent, pacient, cauză, receptor, destinatar, ţintă, prosecuţie. (Pinkster1995:1-20).

0.3. Cum s-a prefigurat anterior, prin sincretism cele 8 cazuri indo-europene s-au redus la nivelul limbii latine la 6, respectiv: Nominativ (caz al subiectului), Vocativ (caz al interpelării), Acuzativ (caz al complementului direct), Genitiv (caz al apartenenţei), Dativ (caz al complementului indirect), Ablativ (caz al complementelor circumstanţiale) (cazurile dispărute, Instrumental şi Locativ, rămân exclusiv ca reziduuri asimilate de celelalte cazuri).

1.0. Cazul Nominativ (gr. he onomastike ptosis, în limba elină *ptosis* desemnează căderea, termen calchiat de latinescul *casus*) este considerat prin excelenţă drept cazul subiectului şi *casus rectus*, în opoziţia care se stabileşte între *casus recti* şi *casus obliqui*.

Alături de această funcție frecventă se regăsesc turnurile metatextuale, sub denumirea de Nominativ denominativ, care indică titlul de opere literare sau filosofice: *Orator*, *Cato Maior* sau nume de persoane:

Prop. I, 18, 31: *resonent mihi Cynthia siluae.* (Pădurile îmi răsună de numele Cynthiei).

După modelul Ablativului absolut (o construcție participială despre care se va discuta în continuare) a fost creată o sintagmă similară denumită Nominativ absolut, care apare mai ales în textele târzii:

Peregr. Aeth. 16, 7: *benedicens nos episcopus, profecti sumus.* (binecuvântându-ne episcopul, am plecat).

2.0. Cazul Vocativ (gr. he kletike ptosis) reprezintă cazul persoanei interpelate:

Ter. An. 783: o, *Chreme, per tempus aduenis*! (O, Chremes, sosești la timp!)

Cic. Fa 10, 26, 2: *O mi Furni*! (O, Furnus al meu!)

Adesea în sintagme nominale (adjectiv+substantiv):

Pl. Poe 798: *quid nunc, sceleste leno*? (Ce urmează acum, codoș nenorocit?)

Cic. Arch. 24: *o fortunate...adulescens*! (O, tânăr norocos!)

3.0. Cazul Acuzativ (gr. he aitiatike ptosis) este definit drept caz al complementului direct, care exprimă trecerea acţiunii de la subiect asupra unui obiect, constituindu-se ca regim al următoarelor categorii de verbe:

- Verbe de stare şi de sentiment:
Sperare (a spera), *desperare* (a dispera), *dolere* (a fi îndurerat), *flere* (a plânge), *lugere* (a jeli), *lamentari* (a regreta), *deperire* (a iubi), *amare* (a iubi), *deamare* (a iubi), *mirari* (a admira).

- Verbe de sentiment, care dezvoltă, în plus, construcţii tranzitive cu subiect în Acuzativ al persoanei afectate şi Genitiv de relaţie al motivării: *me miseret* (îmi este milă), *me paenitet* (regret), *me taedet* (îmi este silă), *me pudet* (îmi este ruşine).

- Compusele verbale cu preverbe (prepoziţii cu regim în Acuzativ) transformă verbele intranzitive în verbe tranzitive:

Ire>adire (a se apropia), *loqui>alloqui* (a se adresa), *ire>inire* (a intra), *ire>obire* (a ieşi în cale), *cumbere>occumbere* (a apărea), *currere >percurrere* (a parcurge), *ire>subire* (a suferi), *uenire>conuenire* (a conveni), *ire>exire* (a ieşi).

• Verbe modale, care au drept complemente de obiect infinitive verbale:

Possum facere (pot face), *soleo scribere* (scriu de obicei), *debeo dicere* (trebuie să spun).

3.1. În limba latină exclamația ca modalitate enunțiativă este exprimată prin cazul Nominativ, dar şi prin alte cazuri: Acuzativ, Genitiv:

me miserum! (nefericitul de mine!)

Em tibi hominem! (iată-ți omul!)

Pro deum fidem! (Pe credința zeilor!)

Pro deum atque hominum fidem! (Pe credința zeilor şi oamenilor!)

Attat eccum ipsum! (Iată-l pe el însuşi!)

Em illae sunt aedes! (Iată casele acelea!)

3.2. Potențial stilistic prezintă construcțiile verb+substantiv în Acuzativ, fie formate din aceeași rădăcină, fie sinonime ca sens:

• Figura etimologică:

Pugnam pugnare (a lupta o luptă), *iusiurandum iurare* (a jura un jurământ), *uitam uiuere* (a trăi o viață), *somnium somniare* (a visa un vis).

• Figura sinonimică: *uiam ire* (a merge pe un drum), *aetatem uiuere* (a trăi vârsta)

3.3. Pentru a indica relația și raportul se utilizează cazul Acuzativ ca regim al verbelor de sentiment, de efort:

Id gaudeo (mă bucur în această privință), *cetera assentior* (sunt de acord în celelalte privințe), *hoc cogor* (sunt constrâns de aceasta).

3.4. Acuzativul adverbial este reprezentat de adjective neutre: *multum* (mult), *aliquantum* (câtva), *nimium* (prea mult), *ceterum* (însă), de termeni pronominali: *quid uenisti?* (de ce ai venit?) *Nihil est quod...*, de locuțiuni: *id (hoc)aetatis* (la

această vârstă), *id temporis* (în acest timp), *magnam partem* (mare parte), *bonam partem* (bună parte).

Dintre valorile concrete ale cazului Acuzativ se enumeră valorile spațiale și valorile temporale:

- Acuzativ al întinderii:

Cic., Quinct. 78: *neminem esse...qui possit...triduo septingenta milia passuum ambulare.* (că nu este nimeni care poate să meargă timp de trei zile șapte sute de mii de pași).

Milia passuum tria ab eorum castris castra posuit. (Și-a așezat tabăra la trei mii de pași de tabăra lor).

Murus decem pedes altus, aggerem latius pedes trecentos triginta. (Zid înalt de zece picioare, parapet mai lat de trei sute treizeci de pași).

- Acuzativ temporal (al duratei): *noctem totam stertere* (a dormi toată noaptea)
- *hoc per dies septem dato* (să se administreze timp de șapte zile)

Tot annos bella gero (port războaie de atâția ani)

Demosthenes abhinc annos prope trecentos fuit. (Demosthene a trăit în urmă cu aproape trei sute de ani).

- Acuzativ al extinderii: *tantum excellere* (a se distinge cu atât de mult), *multum praestare* (a se deosebi cu mult), *cyathus pendet drachmas decem* (un cyathus cântărește zece drahme).
- Acuzativ al măsurii: *denarii quod denos* (*nummos*) *aeris ualebant.* (dinarii, care valorau zece monede de aramă).
- Acuzativ al direcției:

-neprepozițional: *domum ire* (a merge acasă), *rus ire* (a merge la țară)

-prepozițional: *in urbem ire* (a merge în oraș).

- Acuzativ prepozițional, cu prepoziții, mai ales *in* și *sub*, *subter* și *super*, *ad*, etc.

Cic., N.D. 3, 25: *in aram confugitis ad deum...* (vă retrageți în altar la zeu)

Pergere in hostes (a se porni împotriva dușmanilor), *sub montem succedere, in altitudinem, in latitudinem, in longitudinem* (a coborî sub munte, în altitudine, în latitudine, în longitudine).

3.5. Construcția *dublu Acuzativ* se constituie ca regim al unor verbe precum: *creare* (a crea), *facere* (*reddere*) (a face). *appellare* (a chema), *inscribere (*a înscrie):

Acuzativ al direcției/ Acuzativ nume predicativ:
Appellarunt eum dictatorem (L-au numit dictator)
Creauerunt eum consulem. (L-au instituit consul)

Dublu Acuzativ de obiect:
Docere pueros grammaticam (A-i învăța pe elevi gramatica)
Rogare populum magistratus (a cere magistrați poporului)
Celare patrem culpam (a ascunde vina de tată)

Acuzativ de obiect/Acuzativ spațial:
exercitum Ligerim traducit (trece armata peste Liger).

Acuzativ de obiect/ Acuzativ al duratei:
urbem tot annos oppugnare (a asalta orașul vreme de atâția ani).

4. Cazul Genitiv (gr. he genike ptosis) deține funcția primară de specificare și determinare a unei ființe, a unui

obiect în raport cu realitatea extralingvistică. Cea mai reprezentativă valoare genitivală este

4.1. Genitivul de apartenență:

Ex: *domus patris* (casa tatălui), *fletus omnium* (plânsetul tuturor), *difficultates belli* (dificultățile războiului)

O serie de adjective de similitudine şi apropiere sunt urmate de cazul Genitiv: *proprius, sacer, similis, dissimilis, dispar.*

Substantivele verbale beneficiază de construcții speciale, denumite ca:

4.2. Genitiv subiectiv şi Genitiv obiectiv:

Ex: *Spes uictoriae* (speranța victoriei)=*uictoriam sperant* (ei speră victoria)

Hostes metuunt (duşmanii se tem)=*metuuntur hostes* (duşmanii sunt temuți)

Hostes metuunt

4.3. Genitivul explicativ precizează substantivul de care depinde:

Ex: *Nomen ipsum carendi* (de a-i lipsi numele)

Haec uox uoluptatis (această voce a plăcerii)

In altera philosophiae parte quae est quaerendi ac disserendi

(În cealaltă parte a filosofiei, care se ocupă de cercetare şi de explicare)

4.4. Genitivul calităţii exprimă clasa şi specia:

Ex.: *huius generis* (de acest fel)

Aproximaţia: *rem...plurimi oti* (lucru de cea mai mare osteneală), *eiusdem modi* (de acelaşi fel), *homo nihili* (om de nimic)

O particularitate distinctă a individului: *homines...magnae uirtutis* (oameni de o mare virtute), *uir magni ingenii summaque prudentia* (om de un mare talent şi de cea mai mare înţelepciune).

4.5. O relaţie de substituţie se poate stabili între Genitiv şi adjectivul corespunzător, capabil de a-l înlocui: *erilis filius* (fiul stăpânului), *regia domus* (palat regal), *campus Martius* (câmpul lui Marte), *uirgo Vestalis* (fecioara Vestală), *Saturnia porta* (poarta lui Saturn), *Aeneia nutrix* (doica lui Aeneas), *terra hostilis* (pământ al duşmanilor), *metus hostilis* (teama de duşmani).

4.6. Genitivul partitiv indică întregul din care se extrage o parte:

Peregr. Aeth. 37, 2: *summitates de ligno sancto* (vârfuri din lemn sfânt)

Pl., St 400: *ibo intro ad libros et discam de dictis melioribus* (voi intra la ecărți și voi preda din sentențele cele mai bune)

Urmând substantive precum: *pars* (parte), *dimidium* (jumătate), *extremum* (capăt), *reliquum* (rest), *summum* (vârf), *particeps* (parte), *consors* (părtaș), *exsors* (nepărtaș), *socius* (camarad), *conscius* (conștient), *multi* (mulți), *pauci* (puțini), *plerique* (majoritatea), pronume neutre: *quid* (ce), *aliquid* (ceva), *quicquam* (ceva), *nihil* (nimic), *id* (aceasta), *hoc* (aceasta):

Quid negoti? (Ce treabă?)
Quid rei? (Ce lucru?)
Quid noui? (Ce este nou?)

-adverbe demonstrative relative:
ubi terrarum? (unde în lume?)
nusquam gentium (nicăieri în lume), *eo loci* (în acest loc), *quo loci* (în ce loc?)

-formulări de tip *caeli caelorum* (cerul cerurilor), *saecula saeculorum* (vecii vecilor), *uanitas uanitatum* (deșertăciunea deșertăciunilor) (de sorginte ebraică).

4.7. Clasa Genitivului partitiv propune exemple adverbale, după verbe precum: *complere* (a umple), *implere* (a umple), *replere* (a umple), *indigere* (a fi lipsit de), *egere* (a lipsi), *abundare* (a fi din belşug), *saturare* (a satura), *cupere* (a dori); adjective precum *plenus* (plin), *refertus* (plin), *satur* (saturat), *orbus* (lipsit de), *inops* (lipsit), *ieiunus* (nemâncat), verbe precum: *potiri* (a stăpâni), *regnare* (a domni), *meminisse* (a-şi aminti), *reminisci* (a-şi aminti), *obliuisci* (a uita), *in mentem uenire* (a-i veni în minte).

4.8. Verbe, adverbe sau adjective, în general cuvinte care exprimă cantitatea, preţul sunt urmate de Genitiv al aprecierii: *aestimare* (a aprecia), *existimare* (a socoti), *pendere* (a cântări), *censere* (a considera), *facere* (a face), *ducere* (a aprecia), *potare* (a bea), *magni* (puţin), *maximi* (foarte mult), *plurimi* (cel mai mult), *parui* (puţin), *tanti/quanti* (atât...cât).

Tanti est quanti est fungus putidus (Pl., Ba821)

Cic. Fi 2, 42: *uoluptatem...uirtus minimi facit* (Virtutea depreciază plăcerea).

- Verbe din sfera semantică **a cumpăra, a vinde**: *emere* (a cumpăra), *redimere* (a cumpăra din nou), *uenire* (a fi vândut), *locare* (a închiria), *conducere* (a lua cu chirie), *constare* (a costa):

Cic. Ver. 3, 22: *minimo aestimabit* (va aprecia la foarte puțin)

Tu3,8: *ista gloriosa sapientia non magna aestimanda est*: (această înțelepciune orgolioasă nu trebuie apreciată ca măreață)

Magni aestimare/magno aestimare (a estima la un preț mare)

Lucri facere (a avea un câștig), *compendi facere aliquid* (a face un profit), *sumpti facere aliquid* (a cheltui), *reliqui facere aliquid* (a lăsa ceva în urmă), *boni consulare aliquid* (a aprecia ceva), *aequi bonique facere aliquid* (a aproba ceva).

-în limbaj juridic, verbele acuzării și pedepsei: *accusare* (a acuza), *arguere* (a învinui), *insimulare* (a acuza), *condemnare* (a condamna), *absoluere* (a absolvi), *liberare* (a elibera) au regim în cazul Genitiv: *tenere aliquem mendaci*, *teneri eius de cupiditatis*. *damnari, condemnari: uoti damnari* (a fi obligat să-și țină făgăduința față de zei), *dupli condemnari* (a condamna de două ori pe atât).

4.9. Precum s-a anticipat anterior, în cazul Genitiv se exprimă exclamația (fiind un exemplu de autonomie a cazului Genitiv):

Cat. 9, 5: *o mihi nuntii beati*! (o, soli fericiți!)

Luc. 2, 45: *o miserae sortis*! (o, soartă nefericită!)

Plt Mo 912: *di immortales, mercimoni lepidi*! (zei nemuritori, marfă aleasă!)

5.0. Cazul Dativ (gr. he dotike ptosis) reprezintă atribuirea, adresarea, interesul, lipsa. Apare cu funcția de complement indirect al unor verbe tranzitive: *dare* (a da), *reddere* (a înapoia), *relinquere* (a lăsa), *concedere* (a înapoia), *praestare* (a îndeplini), *distribuere* (a împărți), *diuidere* (a diviza), *narrare* (a povesti), *respondere* (a răspunde), *monstrare* (a arăta), *ostendere* (a arăta), *imperare* (a porunci), *adimere* (a răpi), *uouere* (a dedica). Dativul de interes (*commodi*) și Dativul de pagubă (*incommodi*) determină verbe intranzitive: *alicui nocere/fauere* (a face rău/bine), *obesse* (a fi de folos), *obstare* (a sta împotrivă), *insidiari* (a întinde capcane), *inuidere* (privi cu ochi răi), *nubere* (a căsători), *alicui accidit* (a se întâmpla cuiva), *contingit* (se întâmplă), *euenit* (se întâmplă).

- Adjective: *aduersarius* (inamic), *iratus* (mânios), *inuidiosus* (invidios), *sacer* (sfânt), *amicus* (prieten), *propitius* (favorabil).

5.1. Un alt tip de Dativ exprimă apropierea, ca regim al unor verbe precum: *iungere* (coniungere) (a uni), *copulare* (a lega), *assidere* (a şedea alături), *haerere* (a fixa), *propinquus* (apropiat), adjective precum: *propior* (mai aproape), *proximus* (cel mai aproape), *finitimus* (vecin), *uicinus* (vecin), *similis* (asemănător), *dissimilis* (inegal), *par* (egal), *dispar* (neegal), *communis* (comun).

Dativul final reprezintă finalitatea, scopul unei acţiuni verbale:

mittere auxilio (a trimite în ajutor)
dare doti (a da ca zestre)
accipere praemio (a primi ca răsplată)
relinquere praesidio (a lăsa spre ajutor)
habere documento (a avea ca document)
ducere laudi (a considera demn de laudă)

5.2. Din Dativul de interes derivă o serie de valori colaterale: Dativ al punctului de vedere (*iudicantis*):

Quintia formosa est multis. (Quintia este frumoasă pentru mulţi)

5.3. Pentru exprimarea posesiei, verbul latin *habere* este concurat de verbul *esse* cu plasarea posesorului în cazul Dativ; în linii mari sinonime, cele două turnuri sunt interpretate contextual diferit: subiectul în Nominativ marchează persoana subiectului, iar posesorul în Dativ, în mod contrar, îl ocultează:

Pater meus domum habet/ est patri meo domus.

(Tatăl meu are o casă)

6.0. Cazul Ablativ (<lat. *auferre, ablatum*) indică separaţia, îndepărtarea, punctul de plecare (marcat fiind adesea de prepoziţii: *ab, de, ex*...).

Ex.: *e castris erumpere* (a fugi din tabără)

a Caesare redire (a se întoarce de la Caesar)

de carcere emitti (a fi eliberat din închisoare)

prezentând trei funcţii principale: Separativ, Instrumental, Locativ. Ablativul punctului de plecare se aplică atât la sfera spaţială, cât şi la sfera temporală:

ex illo tempore (din acea vreme)

e castris egressi (a ieşi din tabără)

6.1. Complementul comparativului este utilizat ca o subclasă a Ablativului separativ: *doctior Petro.* (mai cult decât Petru)

6.2. Verbe ale naşterii: *nasci* (a se naşte), *parere* (a da naştere), participii: *natus* (născut), *ornatus* (împodobit), *prognatus* (generat), *oriundus* (născut) sunt urmate de cazul Ablativ al originii:

ex improbo patre nasci (a se naşte dintr-un tată necinstit)

Apollo e Vulcano natus. (Apollo s-a născut din Vulcan)

6.3. Verbe de separaţie, de îndepărtare au regim în Ablativ separativ:

priuare (a lipsi), *orbare* (a vitregi), *exuere* (a dezveli), *nudare* (a dezgoli), *fraudare* (a fura), *spoliare* (a jefui), *inuidere* (a privi cu ochi răi), *interdicere* (a interzice).

6.4. Verbe compuse cu preverbe: *abstrahere* (a scădea), *detrahere* (a lua înapoi), *differre* (a îndepărta), *remittere* (a trimite înapoi), *reuocare* (a revoca), *secernere* (a separa).

6.5. Se înregistrează valori derivate ale Ablativului separativ, abstractizate în raport cu spațiul, care exprimă:

- Materia: *templum de marmore* (templu de marmură)
- Cauza: *aeger ex uulnere* (bolnav din cauza unei răni)

Ea de causa/ qua de causa (din această cauză)

- Conformitatea: *ex edicto* (în urma edictului), *ex senatus sententia* (în urma hotărârii senatului), *ex composito* (în urma deciziei)
- Întregul din care se extrage o parte: *de mea pecunia* (din banii mei), *de tertia uigilia* (de la vigilia a treia).

6.6. Ablativul Instrumental exprimă în limba latină modul de îndeplinire a unei acțiuni, asocierea, circumstanța concomitantă:

obsidere cum gladiis curiam (a asedia Senatul cu arme)
cum febri domum rediit (s-a reîntors acasă bolnav de febră)
ad tibiam canere (a cânta la flaut)
magno comitatu (cu mare alai)
cum bona pace (cu bună pace)
cum plausu (cu aplauze)

6.7. Ablativul calităţii descrie proprietatea durabilă a individului:

Caes., BG I, 47, 4: C. *Valerium Procillum...summa uirtute et humanitate adulescentem animo quieto esse...*
(Valerius Procillus,un tânăr de cea mai înaltă virtute şi umanism, să fie cu sufletul liniştit).

6.8. Ablativul Instrumental de tip *gladiis pugnatum est* este concurat, pentru introducerea instrumentului nume de persoană, de prepoziţia *per*:
Caes., BG, I, 12, 2: *per exploratores certior factus* (informat de spioni)
Per iocum (prin joc) *per uirtutem* (prin virtute) *per litteras* (prin litere)

Turnuri similare utilizate exprimă:

- Drumul străbătut: Caes., BG, I, 7, 1: *per prouinciam iter facere* (a-şi crea drum prin provincie)
- Timpul utilizat: Cic., ND, 2, 52: *Saturni stella triginta fere annis cursum suum conficit.* (planeta Saturn are un curs de aproape treizeci de ani)

- Prețul: *emere* (a cumpăra), *redimere* (a răscumpăra), *uendere* (a vinde), *conducere* (a vinde), *locare* (a închiria)
- Pedeapsa: *multare* (*exsilio, morte, pecunia*) (a pedepsi cu exilul, cu moartea, în bani), *damnare* (a condamna)
- Cauza: *fame interire* (a muri de foame), *culpa alicui* (din vina cuiva)
- Măsura: *multo praestare* (a aprecia la mare preț)
- Punctul de vedere: *superare aliquem* (*uincere aliquem*) *gloria, diuitiis* (a întrece pe cineva, a învinge pe cineva în glorie, în bogății)
- Modul: *more, eo modo, ratione* (după tradiție, în acest fel, în acest mod)

6.9. Ablativul locativ continuă urmele vechiului caz autonom care desemna dispunerea spațială:

Cic., Ver., 5, 27: *coronam habere in capite* (a purta o coroană pe cap)
Cic., ND, 2, 95: *sub terra habitare* (a locui sub pământ)
Tac., Agr 45: *sub Domitiano* (în vremea domniei lui Domițian)

dar şi utilizarea temporală: *die septimo peruenit* (a ajuns în a şaptea zi), *hac nocte* (în această noapte), *hieme* (iarna), *aestate* (vara).

6.10. Ablativul absolut este o construcţie autonomă, participială, care substituie o propoziţie subordonată cu predicat la mod personal:

Caes., BG, I, 6, 4: *omnibus rebus ad profectionem comparatis, diem dicunt* (după ce toate lucrurile au fost pregătite pentru plecare, stabilesc ziua)
Cic. Att., 10, 4, 6: *me libente eripies mihi hunc errorem* (după voia mea, îndepărtezi de mine această greşeală)

- Neutru impersonal: *auspicato* (după ce a luat auspiciile), *satis dato, contestato.*
- Cu elipsa verbului *esse*: *M. Messala M. Pisone consulibus* (Caes., BG, I, 2,1) (în vremea consulatului lui M. Messala şi M. Piso)

II. Sintaxa frazei

0.0. Studiul sintaxei frazei presupune două aspecte esențiale:

- Coordonarea, prin care propoziții independente se înlănțuie între ele pe același plan logic.
- Subordonarea, prin care propozițiile subordonate depind de alte propoziții regente.

Ca un fapt de limbă terțiar, frecvent mai ales în latina arhaică, se înregistrează autonomia unor propoziții, care din punct de vedere logic sunt subordonate, dar care nu sunt introduse printr-un element specific, ci se află în parataxă: *uolo facias, caue cadas, uenite adoremus*.

Ca moduri utilizate, se înregistrează atât moduri personale: indicativ și conjunctiv, dar și moduri nepersonale: participiu și infinitiv.

Cum s-a arătat anterior, modul indicativ exprimă faptul real actualizat: *quia dicit, ubi dixit*. Conjunctivul este un mod al non-realității:

Misit qui rem Caesari nuntiarent. (A trimis soli, care să îl anunțe pe Caesar)

folosit cu verbe de efort:

rogo ut ueniat (îl rog să vină)

timeo ne ueniat (mă tem să nu vină)

sau pentru a exprima posibilitatea, virtualitatea:

nihil habeo quod dem (nu am nimic de dat)

nemo est qui dicat. (nu este nimeni care să vorbească)

0.1.Ca tipologie a propozițiilor subordonate enumerăm:

- Propoziții completive: -completive cu *ut*
  -completive cu *quod, quia* impuse pe parcurs
  -propoziții infinitivale
- Propoziții relative
- Propoziții subordonate: finale, consecutive, cauzale, concesive, temporale, condiționale, comparative.

- Construcții participiale: -participiale relative
  -participiale absolute.

1. Completive introduse prin *quod*

1.0. Completivele introduse prin *quod* indică circumstanțe realizabile; verbul este în consecință, în majoritatea cazurilor, la modul indicativ:

Cic., Of., 3, III: *unum illud est admiratione dignum quod captiuos retinendos censuit.* (numai acela este demn de admirație, care a considerat că prizonierii trebuie reținuți)

1.1. În propoziția regentă se înregistrează o serie de verbe, precum:

- *adde quod* (adaugă că), *accedit quod* (se întâmplă că), *praetereo quod* (omit că), *mitto quod* (ordon să), *bene, male, incommode accidit* (se întâmplă...), *euenit, fit quod, bene, male, amice facis quod.*
- verbe de sentiment: *doleo* (sunt îndurerat), *gaudeo* (mă bucur), *angor* (mi-e teamă), *miror* (a admira), *indignor* (sunt indignat), *glorior* (a se lăuda), *queror* (mă plâng), *irascor* (sunt mâniat), *laudo* (laud), *gratias ago* (aduc mulțumiri), *accuso* (acuz), *scio* (știu).

2. Propoziții completive conjunctivale introduse prin *ut*

2.0. Propozițiile introduse prin *ut* sunt subordonate de tendință, care urmează următoarelor categorii de verbe:

- *oro* (rog), *peto* (cer), *rogo* (întreb), *precor* (rog), *obsecro* (implor), *flagito* (solicit), *postulo* (cer), *posco* (doresc),

adhortor (îndemn), *admoneo* (cer), *persuadeo* (conving), *incito* (încit), *impello* (încurajez), *edico*(declar public), *impero* (comand), *enuntio* (anunț), *persuadeo* (conving), *denuntio* (denunț), *praescribo* (recomand), *praecipio* (a recomanda), *mando* (recomand), *cogo* (constrâng), *concedo* (acord), *permitto* (permit), *sino* (permit), *patior* (sufăr), *constituo* (stabilesc), *decerno* (acord), *statuo* (institui), *laboro* (muncesc), *contendo, enitor, efficio* (realizez), *impetro* (obțin), *satis est* (este suficient), *interest* (*refert*) (este în interesul), *licet* (este permis), *oportet* (trebuie), *aequum est* (este just), *consentaneum est* (este potrivit), *tempus est* (este timpul), *consilium mihi est* (am luat hotărârea), *mos est* (am obiceiul).

- Expresii verbale impersonale: *accidit* (se întâmplă), *euenit* (se întâmplă), *contingit ut* (se întâmplă), *fit ut* (se întâmplă), *fieri potest ut* (se poate întâmpla), *fieri non potest ut* (nu se poate întâmpla), *accedit ut* (se întâmplă să), *sequitur ut* (urmează să), *efficitur ut* (urmează să)
- Locuțiuni impersonale: *multum abest ut* (lipsește mult să nu...), *tantum abest ut* (atât lipsește să nu...), *prope est ut* (este aproape să...)

- Locuțiuni verbale cu *esse*: *uerum est ut* (este adevărat), *falsum est ut* (este fals), *rarum est ut* (este rar).

În latina târzie *ut* cade, iar propoziția conjunctivală se introduce numai prin conjunctiv.

2.1. Prin conjuncția *ne* se introduc propoziții cerute de :

- verbe de teamă: *metuo, timeo, uereor*: *timeo ne ueniat* (mă tem să nu vină).

Cic., Fa 14,2,3: *omnes labores te excipere uideo: timeo ut sustineas*

- verbe de teamă: *caueo, uito, eripio* (mă tem, evit).
- verbele de refuz, de opoziție se construiesc cu completive cu *ne/quin/quominus*. *Impedico* (împiedic), *prohibeo* (interzic), *obsto* (stau în cale), *obsisto* (mă opun), *resisto* (rezist), *deterreo* (îndepărtez), *contineo* (mă abțin), *retineo* (rețin), *tempero* (orânduiesc), *interpello* (insist), *accuso* (acuz), *mora est* (este de durată):

Cic, Att.II, 13, 5: *plura ne scribam dolore impedior* (durerea mă împiedică să scriu mai multe)

De off., 3, 100: *sententiam ne diceret recusauit* (a refuzat să dea sentința).

Ter, Eun 859-60: *uix me contineo quin inuolem in capillum* (cu greu mă stăpânesc să nu mă reped în părul lui)

Cic, R. Am. 110: *impedimento est quominus de his rebus Sulla doceatur*. (este un impediment ca Sulla să afle despre aceste fapte).

non multum abest quin (nu lipsește mult să...)

quid abest quin? (ce lipsește să)

nulla causa est quin (nu este nici o cauză să)

quid est causae quin (ce cauză are să)

non possum facere quin (nu pot face să), *fieri non potest quin* (nu se poate întâmpla să)

non dubito quin... (nu mă îndoiesc că)

non dubium est quin... (nu mă îndoiesc că)

3. Propoziții interogative indirecte

3.0. Ca modalitate a enunțului, propozițiile independente se clasifică în următoarele categorii:

-enunțuri declarative

-enunţuri interogative: -despre gradul de veridicitate al afirmaţiei

-introduse prin termeni interogativi (cuvintele în labiovelară *qu*-)

-enunţuri imperative.

3.1. Propoziţia interogativă indirectă depinde de un verb din propoziţia regentă, care exprimă întrebarea, îndoiala, surpriza:

Pl. Men 349: *uideamus qui hinc egreditur* (să vedem cine iese de aici)

Pl.Am1056: *quid agam nescio* (nu ştiu ce să fac).

3.2. Elementele introductive sunt: *quis, ecquis, ecquid, qua ratione, cur,an*:

Dubito an (mă îndoiesc că), *incertum est an* (este nesigur că), *haud scio an uenerit* (nu ştiu dacă a venit), *dubito an Venusiam tendam* (mă înduoiesc dacă să merg spre Venusia), *forsitan nos reiciat* (poate ne va respinge).

Si interogativ:

Caes, BG, 2, 9,1: *hanc (paludem) si nostri transirent hostes exspectabant* (se întrebau dacă inamicii noştri trec această mlaştină.

Petr. Sat., 33, 5: *temptemus tamen, si adhuc (oua) sorbilia sunt* (să încercăm totuşi, dacă aceste ouă pot fi mâncate).

3.3. Interogaţia dublă este introdusă prin *utrum…an…*

Cic At. 16, 8, 2: *consultabat utrum Romam…profiscerentur an Capuam teneret…an iret ad tres legiones Macedonicas.* (Se informa dacă să meargă spre Roma, sau să se îndrepte spre Capua sau să meargă la cele trei legiuni macedoniene).

4. Propoziţii relative

4.0. Propoziţiile relative sunt extinderi ale unui cuvânt sau sintagme din propoziţia regentă, introduse fiind de:

- Pronume/ adjective relative: *qui, quae, quod*
- Pronume nedefinite: *quisquis, quidquid*

Quicumque, quaecumque, quodcumque

- Adjective relative corelative: *qualis, e; quantus, a, um; quot*
- Adverbe relative: *ubi, unde, quo, qua*

4.1. În relaţia logică stabilită între modul verbului şi gradul de realitate al enunţului, se construiesc propoziţii relative la modul indicativ şi la modul conjunctiv. Indicativul este modul realităţii:

Caes., BG, I, 3: *Germani qui trans Rhenum incolunt.* (Germanii care locuiesc dincolo de Rin)

4.2. Relativele nedeterminative sunt introduse prin pronume nedefinite:

- *quicumque, quisquis, quotquot, (quot-)ubicumque, utcumque*

Pl. Ru1146: *tibi hercle deos iratos esse oportet, quisquis es.* (trebuie ca zeii să fie mâniaţi împotriva ta, oricine ai fi)

4.3. Modul conjunctiv este utilizat pentru acele relative care exprimă circumstanţa: finalitate, condiţie, cauză, concesie, consecinţă.

Relative finale:

Cic. Pomp. 63: *illum ex omnibus delegistis quem bello praedonum praeponeritis.*
(L-aţi desemnat dintre toţi pe acela pe care l-aţi ales conducător al războiului cu piraţii).

Relative condiţionale:

Cic., N.D. 2, 12: *haec...qui uideat, nonne cogatur confiteri deos esse?* (cel care ar vedea acestea, nu ar fi oare forţat să mărturisească că există zei?)
Cic. Ner. 4, 52: *qui uideret...urbem captam diceret* (cel care ar vedea ar putea spune că oraşul a fost cucerit).

Relative cauzale:
Pl. Mi58-9: *amant te omnes mulieres, neque iniuria, qui sis tam pulcher.* (te iubesc toate femeile şi nu pe nedrept, fiindcă eşti atât de frumos).

Relative concesive:

Cic. De Or. 1, 82: *egomet qui sero ac leuiter Graecas litteras attigissem, tamen...complures...ibi (Athenis) dies sum commoratus.* (eu care mă apropiasem târziu şi cu frivolitate de literatura greacă, totuşi am rămas acolo, la Atena, mai multe zile).

Relative consecutive

Cic. R. Am. 52: *nunc dicis aliquid quod ad rem pertineat* (acum spui ceva care are legătură cu faptele).

5. Propoziţii finale

5.0. Propoziţia finală exprimă rezultatul şi scopul urmărit. Fiind o subordonată de tendinţă, în mod automat modul verbului utilizat este conjunctiv:

Pl. Her. 4, 39: *esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas.* (trebuie să mănânci ca să trăieşti, nu să trăieşti ca să mănânci)

5.1. La forma negativă, conjuncţia de subordonare folosită este "ne".

Propoziția finală este concurată de construcții gerunziale și gerundivale, care exprimă finalitatea:

- *ad*+gerunziu/gerundiv în Acuzativ:

Ad defendendam libertatem pugnauerunt.

(au luptat pentru a apăra libertatea)

- Construcții gerunziale/gerundivale cu postpoziții *causa, gratia*:

Cognoscendi causa *amandi gratia*

(pentru a cunoaște) (pentru a iubi)

5.2. Dacă în propoziția finală apare un adjectiv/adverb la comparativ, este introdusă prin *quo*:

Ter. Eu 150: *adiuta me quo fiat facilius*. (ajută-mă să devină mai ușor)

6. Propoziții consecutive

6.0. Propoziția consecutivă exprimă un fapt realizat sau un rezultat împlinit; exprimând deopotrivă o tendință, o urmare, verbul este utilizat la modul conjunctiv:

6.1. Propoziția consecutivă în limba latină este introdusă prin următoarele elemente de subordonare, ținând seama de faptul că în propoziția regentă apar o serie de corelative: *adeo, tam, tantus, tantum.*:

Ut: Pl. Ps 579: *ita paraui copias facile ut uincam* (am pregătit trupe ca să înving ușor).

Cic. Tu 3, 71: *quis tam demens est ut sua uoluntate maereat?* (cine este atât de dement încât să fie mâhnit de voința sa)

ut non la forma negativă:

Pl. Mi70-71: *ad sese arcessi iubent, ut tuo non liceat dare operam negotio* (ei comandă să fie chemați la ei, astfel încât să nu fie permis să se ocupe de afacerea ta).

Cic. Of. 2, 72: *sed ita ut ea res aut prosit aut certe ne obsit rei publicae* (dar astfel încât acest lucru sau să fie de folos sau cel puțin să nu contravină statului).

Ter. Eu. 1092: *numquam etiam fui usquam quin me omnes amarent.* (nu am fost niciodată nicăieri unde să nu mă iubească toți).

7. Propoziții cauzale

7.0. Propoziția cauzală exprimă cauza (reală sau ireală) a unui eveniment; prezintă, prin urmare, predicat la modul indicativ sau la modul conjunctiv, fiind introdusă prin următoarele elemente de subordonare:

cum: Cic. Fa I, 66: *cum solitudo et uita sine amicis metu plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare.* (fiindcă singurătatea și viața fără prieteni este plină de teamă, rațiunea ne îndeamnă să cultivăm prieteniile)

quod

quia

quando, *quandoquidem*, *quandoque*, *quoniam*

dum

7.1. Cauza ireală și subiectivă este exprimată prin modul conjunctiv (Gaillard1997:151):

Romulus Remum fratrem interfecit quod per ludibrium urbis moenia transiluisset. (Romulus l-a ucis pe fratele său Remus fiindcă a încălcat prin fărădelege zidul Cetății).

8. Propoziţii concesive

8.0. Propoziţia concesivă este introdusă prin următoarele conjuncţii:

si şi compuşii săi: *etsi, etiamsi, tametsi, tamenetsi*:

Pl. Cap. 543: *tam sum seruus quam tu, etsi ego domi liber fui* (sunt tot atât de sclav ca tine, chiar dacă eu acasă am fost liber).

Caes. B. BG 5, 34, 2: *tametsi ab duce et a Fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in uirtute ponebant* (deşi erau părăsiţi şi de conducător şi de Noroc, totuşi îşi puneau toată speranţa în virtute).

Ter. Ad, 851: *etiam si nolit, cogam*.(chiar dacă nu vrea, îl voi constrânge).

quamquam, quamuis, licet

Pl Tri 554: *quamquam malam rem quaeras, illic reperias*. (chiar dacă tu cauţi pricină, vei găsi acolo)

Cic. Ver 5, 168: quamuis ciuis Romanus esset

cum: Cic Tu I, 71: *Socrates cum facile posset educi e custodia, noluit.* (Socrates nu a vrut, deşi putea fi uşor adus din închisoare)

9. Propoziţii comparative

9.0. În cadrul sistemului comparativ se regăsesc următoarele raporturi logice: comparaţia de egalitate, de inferioritate, de superioritate.

- Comparaţia de egalitate este introdusă prin următoarele conjuncţii:

Ut, sicut, uelut, quemadmodum, tamquam.

Pl. Am. 277: *perge ut occepisti* (continuă aşa cum ai început)

Pl. Ps. 943-4: *ita me di ament...ut...te amo* (aşa să mă ajute zeii, după cum te iubesc eu).

Cic. R.Am. 33: *aiunt hominem, ut erat furiosus, respondisse* (spun că omul, fiindcă era furios, a răspuns)

Ut dixi, ut ita dicam (după cum am spus, ca să zic aşa)

- Comparația ca intensitate/cantitate este introdusă prin:

Tam (bonus)...quam

Tot...quot

Tantum...quantum

- Comparația de superioritate/inferioritate:

Non magis (plus) quam

Liu. 10, 14, 21: *minor caedes quam pro tanta uictoria fuit.* (a fost un masacru prea mic pentru o victorie atât de mare).

- Comparația de identitate/diferență:

Aequus, (dis-)par, (dis-)similis, aeque, pariter, perinde, similiter, inde, alius, aliter, contra, secus

Pl Am. 582-3: *te ego faciam hodie proinde ac meritus es* (îți voi face astăzi după cum meriți)

Nisi: nihil aliud nisi

Quam: neque quam

Ut: perinde ut, proinde ut

Quasi: perinde quasi, perinde, tamquam.

10. Propoziții temporale

10.0. Propoziția temporală în limba latină este configurată potrivit celor trei trepte temporale:

Anterioritate-simultaneitate-posterioritate:

ut: Pl. Mo484: *ut foris cenauerat* (când cinase afară)

Pl. As343*: in tonstrina ut sedebam* (pe când ședeam în dugheană)

simul atque, simul ac: Caes. BG 5, 3, 3: *simul atque de Caesaris aduentu...cognitum est, ad eum uenit* (imediat ce a aflat de sosirea lui Caesar, a venit la el).

Pl. Mo485-6: *postquam rediit a cena domum, abimus omnes cubitum* (după ce ne-am întors acasă de la cină, am plecat toți la culcare).

Pl.Tru919: *iam(ne) abis, postquam aurum habes?* (acum, după ce ai aur, pleci?)

ubi, postquam: *ubi cognouit, rediit.* (Când a aflat, a plecat)

cum temporal: Pl. Ba417: *iam aderit tempus quom sese etiam ipse oderit* (deja venise timpul când se ura pe sine) .

cum de echivalență: Cic.Cat, 1, 21: *cum tacent, clamant* (atunci când tac, ei strigă)

cum de simultaneitate: *cum interea, cum interim.*

cum inuersum, prin care acțiunea exprimată de propoziția temporală este posterioară acțiunii exprimate de propoziția principală: Caes. BG 6,8,1: *uix agmen nouissimum extra munitiones processerat, cum Galli..flumen transire...non dubitant* (de abia trecuse peste colana de luptă în afara întăriturilor când Galii nu se îndoiesc că au trecut fluviul) .

cum historicum utilizat mai cu seamă în expunerile istoriografilor:

Cic. Planc. 65: *at ego cum...Puteolos forte uenissem, cum plurimi et lautissimi in iis locis solent esse* (dar eu am ajuns la Puteoli, unde se află foarte mulți oameni rafinați).

antequam, priusquam: Cic.Att.2,7,2: *antequam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam* (înainte să citesc scrisorile tale, doream să ajung la acel om).

Caes.B.G. I, 53,1: *neque prius fugere destiterunt quam ad flumen Rhenum...peruenerunt.* (nu au hotărât să fugă, mai înainte să ajungă la fluviul Rin)

dum, donec, quoad: Pl.Cap. 232-3: *quod sibi uolunt, dum id impetrant, boni sunt* (câtă vreme obțin ceea ce vor, sunt foarte buni).

Exspecto dum redeo (Aştept până mă întorc).

Pl. Tru. 217: *dum fuit, dedit.*

donec: Pl. Mi268-9: ibi *odorans quasi canis uenaticus, usque donec persecutus uolpem ero uestigiis* (voi adulmeca precum câinele de vânătoare, câtă vreme voi urmări vulpea după urme).

quoad: Cic. Mi28: *cum in senatu fuisset...quoad senatus est dimissus quoad uixit* (după ce a ajuns în senat… senatul a fost lăsat să scape cât a trăit).

Trecerea de la latina clasică la latina târzie determină o serie de transformări în domeniul sintaxei în utilizarea modurilor verbale: conjunctivul este înlocuit cu indicativul, restructurări ale construcțiilor cu verb la mod nepersonal: subordonatele infinitivale (Ac+inf., N+inf, etc.), subordonatele participiale (Ablativ absolut, participiale relative) se dezvoltă în propoziții

completive introduse prin *quod/quia* generalizând o ordine a cuvintelor similară limbilor moderne, în care verbul nu mai deține ultima poziție în enunț, ci precedă complementele *(SVO)*.

11. Propoziții participiale

11.0. Propozițiile participiale sunt de două tipuri:

-participiale absolute (*Ablativus absolutus*).
-participiale relative (*participium coniunctum*).

11.1. Participialele absolute sunt formate dintr-un substantiv sau pronume (la Ablativ, cu funcție de subiect) şi participiu verbal (tot la Ablativ, cu funcție de predicat).

Participiul poate fi la perfect, prezent sau viitor, conform treptei temporale pe care se situează acțiunea prezentată.

Romulo regnante, Roma parua erat.
(Pe când domnea Romulus, Roma era mică).

Tyranno interfecto, liberi erimus.

(După ce va fi fost ucis tiranul, noi vom fi liberi).

Se întâlnesc adesea Ablative absolute fără participiu, cu subînțelegrea verbului *esse*:

Cicerone consule, me puero, Catilina auctore.

(Pe când era consul Cicero, pe când eram copil, Catilina fiind autor).

11.2. Propoziția participială relativă se formează prin înlăturarea conjuncției de legătură cu regenta și punerea predicatului la modul participiu (trecut, prezent, viitor, în funcție de relația temporală pe care o exprimă), care se acordă cu un cuvânt din regentă pe care îl determină.

Romani saepe ab Hannibale uicti numquam desperauerunt.

(Romanii adesea învinși de Hanibal nu au disperat niciodata).

12. Propoziții completive infinitivale

12.0. Propozițiile completive infinitivale au predicatul la modul infinitiv, iar subiectul poate fi la Nominativ, la

Acuzativ, la Dativ. Cele mai frecvente completive infinitivale se întâlnesc sub forma Acuzativ+infinitiv, fiind cerute de:

-verbe de zicere sau înțelegere: *dicere, affirmare, narrare, nuntiare, credere, existimare, putare, opinari, tradere, polliceri, sperare.*

-verbe care exprimă simțuri, sentimente: *uidere, audire, animaduertere.*

-expresii sau locuțiuni verbale impersonale: *conuenit, oportet, decet, constat, certum est.*

-verbe de voință: *uelle, nolle, cupere, cogere, pati, iubere.*

12.1. Verbele la diateza pasivă vor fi urmate de completive infinitivale sub forma Nominativ+infinitiv:

Ex. Iudex iustus esse uidebatur.

(Judecătorul părea că este drept).

13. Concordanța timpurilor

13.0. Concordanța timpurilor, denumită *consecutio temporum*, apare în propozițiile subordonate, ca relație între timpurile din propoziția subordonată și din propoziția regentă. Dacă propoziția regentă prezintă un timp din sfera prezentului, se respectă raporturile temporale de subordonare logice.

13.1. Dacă propoziția regentă prezintă un timp din sfera perfectului, se aplică regulile de concordanță:

- Imperfect pentru simultaneitate
- Mai mult ca perfect pentru anterioritate
- Construcția perifrastică activă pentru posterioritate.

Sensi quid accederet

accedisset.

accessurum esset.

Concordanța timpurilor se aplică în toate propozițiile subordonate, cu excepția:

-propozițiilor consecutive

-propozițiilor condiționale, care prezintă un sistem modo-temporal propriu (cf. Gaillard1997.128).

14. Stilul indirect

14.0. Ca modalități de introducere a discursului unei persoane se enumeră:

-oratio recta

-oratio obliqua: discursul locutorului este introdus prin verbe de zicere, de activitate intelectuală, transformare care implică în mod necesar schimbări în cadrul sistemului modo-temporal.

14.1. Propozițiile principale cu verb la indicativ devin propoziții infinitivale.

14.2. Propozițiile subordonate (cu verb fie la indicativ, fie la conjunctiv) trec la modul conjunctiv, aplicând regulile concordanței timpurilor. Persoanele I și aIIa la pronumele personale și la verb devin persoana aIIIa (cu utilizarea pronumelor și adjectivelor reflexive *se* și *suus*).

APLICAȚII

Peregrinatio Aetheriae

1. *Hic autem locus, ubi se montes aperiebant, iunctus est cum eo loco, quo sunt memoriae concupiscentiae. In eo ergo loco cum uenitur, ut tamen commonuerunt deductores sancti illi, qui nobiscum erant, dicentes...*

2. *Nam et ecclesia ibi est cum presbytero. Ibi ergo mansimus in ea nocte et inde maturius die dominica cum ipse presbytero et monachis, qui ibi commorabantur, coepimus ascendere montes singulos.*

3. *Coepimus iam et descendere ab ipsa summitate montis Dei, in qua ascenderamus, in alio monte, qui ei periunctus est, qui locus appellatur in choreb.*

4. *Accesimus denuo ad alium locum non longe inde ostendentibus presbyteris uel monachis...*

Latina Vulgata, **Ecclesiastes**, I, 1-11:

Verba Ecclesiastes filii David regis Hierusalem uanitas uanitatum dixit Ecclesiastes uanitas uanitatum omnia uanitas quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quod laborat sub sole generatio praeterit et generatio aduenit terra uero in aeternum stat oritur sol et occidit et ad locum suum reuertitur ibique renascens gyrat per meridiem et flectitur ad aquilonem lustrans uniuersa circuitu pergit spiritus et in circulos suos regreditur omnia flumina intrant mare et mare non redundat ad locum unde exeunt flumina reuertuntur ut iterum fluant cunctae res difficiles non potest eas homo explicare sermone non saturatur oculos uisu nec auris impletur auditu quid esset quod fuit ipsum futurum est quid est quod factum est ipsum quod fiendum est nihil sub sole nouum nec ualet quisquam dicere ecce hoc recens est iam enim praecessit in saeculis quae fuerunt ante nos non est priorum memoria sed nec eorum quidem quae postea futura sunt erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo.

3, 1-4, 4:

Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam et laetitiam peccatori autem dedit adflictionem et curam superfluam ut addat et congreget et tradat ei qui placuit Deo

sed et hoc uanitas et cassa sollicitudo mentis omnia tempus habent et suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo tempus nascendi et tempus moriendi tempus plantandi et tempus euellendi quod plantatum est tempus occidendi et tempus sanandi tempus destruendi et tempus aedificandi tempus flendi et tempus ridendi tempus plangendi et tempus saltandi tempus spargendi lapides et tempus colligendi tempus amplexandi et tempus longe fieri a conplexibus tempus adquirendi et tempus perdendi tempus custodiendi et tempus abiciendi tempus scindendi et tempus consuendi tempus tacendi et tempus loquendi tempus dilectionis et tempus odii tempus belli et tempus pacis quid habet amplius homo de labore suo uidi adflictionem quam dedit Deus filiis hominum ut distendantur in ea cuncta fecit bona in tempore suo et mundum tradidit disputationi eorum ut non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem et cognoui quod non esset melius nisi laetari et facere bene in uita sua omnis enim homo qui comedit et bibit et uidet bonum de labore suo hoc donum dei est didici quod omnia opera quae fecit Deus perseuerent in perpetuum non possumus eis quicquam addere nec auferre quae fecit Deus ut timeatur quod factum est ipsum permanet quae futura sunt iam fuerunt et Deus instaurat quod abiit uidi sub sole in loco iudicii impietatem et in loco iustitiae

iniquitatem et dixi in corde meo iustum et impium iudicabit Deus et tempus omni rei tunc erit dixi in corde meo de filiis hominum ut probaret eos Deus et ostenderet similes esse bestiis idcirco unus interitus est hominis et iumentorum et aequa utriusque condicio sicut moritur homo sic et illa moriuntur similiter spirant omnia et nihil habet homo iumento amplius cuncta subiacent uanitati et omnia pergunt ad unum locum de terra facta sunt et in terram pariter reuertentur quis not si spiritus filiorum Adam ascendat sursum et si laetari hominem in opere suo et hanc esse partem illius quis enim eum adducet ut post se futura cognoscat uerti me ad alia et uidi calumnias quae sub sole geruntur et lacrimas innocentum et consolatorem neminem nec posse resistere eorum uiolentiae cunctorum auxilio destitutos et laudaui magis mortuos quam uiuentes et feliciorem utroque iudicaui qui necdum natus est nec uidit mala quae sub sole fiunt rursum contemplaus omnes labores hominum et industrias animaduerti patere inuidiae proximi et in hoc ergo uanitas et cura superflua est.

Comentați formele verbale:

horto/hortor
nasco/nascor
cupire/cupere
moriri/mori
fugire/fugere
esse/essere
sufferere/sufferre
offerrere/offerre
uolere/uelle
potere/posse

Habeo cultellum comparatum.
Cognitum habeo.
In ea prouincia pecunias magnas collocatas habent.

non respondet nihil
non uidi neminem

Identificați tendințele morfologice în următoarele exemple:

luxuries/luxuria

materies/materia

glacies/glacia

fructus, fructi

gemitus, gemiti

gaudium/gaudia

folium/folia

marmoreum templum/ templum de marmore

1. *Vitae breuis est cursus, gloriae sempiternus.*
2. *Honorum populi finis est consulatus.*
3. *Neque iussu neque uoluntate P. Scipionis tot scelera tam nefanda admissa sunt.*
4. *Est modus in rebus, sunt certi denique fines.*
5. *Strepitu armorum et clamore Germani saepe acies Romanorum perturbauerunt.*

Adjectivul

1. O furnică era vecina unui greiere. 2. Furnica spunea (*dicebat*) greierului în timpul verii (Abl.): Ești (*es*) neprevăzător și leneș. (*improuidus, a, um; piger, gra, grum*). 3. După (*post*+Ac.) puține (*paucus, a, um*) luni natura ca fi (*erit*) tristă (*maestus, a, um*).

1. Un prieten adevărat, pasăre rară.
2. Natura nu dă nimic (*nihil dat*) omului fără un mare efort.
3. Poeții desfată (*delectant*) inimile oamenilor cu poezii frumoase.
4. Animalele pădurilor sunt iuți.
5. Sfaturile bătrânilor sunt folositoare.
6. Vorbirea latină este cunoscută (*notus. a, um*) bărbaților învățați.

Grade de comparație:

1. *Multi homines laudant tempora antiquiora.*
2. *Stultos homines laus stultiorum hominum delectat.*
3. *Animorum morbi perniciosissimi sunt.*

4. *Agricultura ars utilissima, iucundissima liberi hominis est.*
5. *Filiae matri sunt saepe simillimae, sed nonnumquam sunt similiores patri.*
6. *Nihil tam uolucre est quam maledictum.*
7. *Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerabiles fabulae.*
8. *Ennius fuit maior natu quam Plautus et Naeuius.*
9. *Antiquissimis temporibus apud nos historia nihil erat aliud nisi annalium confectio.*

Pronume:

1. *Omnia mea mecum porto.*
2. *Patria communis est parens omnium nostrum*
3. *Tui memores semper sumus.*
4. *Deus nos amat ut pater amat suos pueros.*
5. *Veniam tecum in urbem et hortos publicos, forum et nostros magistros uisitabimus.*
6. *Est bos cerui figura, cuius a media fronte inter aures unum cornu exsistit, excelsius magisque derectum his, quae nobis nota sunt, cornibus.*
7. *Quid est somnus nisi gelidae mortis imago?*

Cicero, **De republica**, II, 5-6:

Qua gloria parta urbem auspicato condere et firmare dicitur primum cogitavisse rem publicam. Urbi autem locum, quod est ei, qui diuturnam rem publicam serere conatur, diligentissime providendum, incredibili oportunitate delegit. Neque enim ad mare admovit, quod ei fuit illa manu copiisque facillimum, ut in agrum Rutulorum Aboriginumque procederet, aut in ostio Tiberino, quem in locum multis post annis rex Ancus coloniam deduxit, urbem ipse conderet, sed hoc vir excellenti providentia sensit ac vidit, non esse oportunissimos situs maritimos urbibus eis, quae ad spem diuturnitatis conderentur atque imperii, primum quod essent urbes maritimae non solum multis periculis oppositae, sed etiam caecis. Nam terra continens adventus hostium non modo expectatos, sed etiam repentinos multis indiciis et quasi fragore quodam et sonitu ipso ante denuntiat; neque vero quisquam potest hostis advolare terra, quin eum non modo esse, sed etiam quis et unde sit, scire possimus. Maritimus vero ille et navalis hostis ante adesse potest, quam quisquam venturum esse suspicari queat, nec vero, cum venit, prae se fert, aut qui sit aut unde veniat aut etiam quid velit, denique ne nota quidem ulla, pacatus an hostis sit, discerni ac iudicari potest.

Titus Liuius, Ab urbe condita, V, 54, 4-5:

non sine causa di hominesque hunc urbi condendae locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi commeatus accipiantur, mari uicinum ad commoditates nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum, regionum Italiae medium, ad incrementum urbis natum unice locum. argumento est ipsa magnitudo tam nouae urbis. trecentensimus sexagensimus s annus urbis, Quirites, agitur; inter tot ueterrimos populos tam diu bella geritis, cum interea, ne singulas loquar urbes, non coniuncti cum Aequis Uolsci, tot tam ualida oppida, non uniuersa Etruria, tantum terra marique pollens atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiae, bello uobis par est.

1. Incolae multarum insularum nautae erant. 2. Diuitiarum et formae gloria fluxa est. 3. Aeneas Anchisen ex incensa Troia portauit. 4. Saepe discipuli magistros doctrina superant. 5. Iucunda memoria est praeteritorum malorum. 6. Longa Romanorum cum Germanis bella fuerunt. 7. Apud Philippos in Macedonia Antonius Cassii copias fugauit. 8. Apud Romanos pater familias potestatem uitae necisque habuit. 9. In Britannia

caelum crebris imbribus ac nebulis foedum est. 10. Pompeius imperii Romani decus ac lumen fuit. 11. Ita Romulus coloniam condit locumque appellat Romam: "O amici, per deos, semper seruate Romae muros!"

1.Victoriile aprind adesea spiritele.

2.Numărul anilor este grija femeilor.

3.Viața oferă întotdeauna noi îndatoriri.

Exerciții gramaticale

Traduceți:

Iustitia est constans et perpetua uoluntas ius suum cuique tribuere (...) Iurisprudentia est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

Lacedaemoniis nulla res tanto fuit damno quam disciplina Lycurgi sublata.

Dis pietas mea et Musa cordi est.

Traduceți:

Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio, in id solemniter facta, ut post mortem nostrum ualeat. Testamentum est uoluntatis nostrae iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri uelit.

Traduceți:

Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, priuatum quod ad singulorum utilitatem. Sunt enim quaedam publice utilia, quaedam priuatim.

Declinați la G. pl., la Ac. Sg. și la Abl. Pl. următoarele substantive:

laetitia	fama	poeta
columna	uia	fortuna
barba	copia	columba
silua	gallina	gloria
natura	modestia	concordia
fiducia	sella	

Să se decline la G sg. şi pl. următoarele substantive:

dolor, labor, honor, mulier, uirtus, oratio, sermo

Să se decline la sg. şi plural:

agricola	ager	discipulus	populus
lapis	iter	nauta	mare

Să se traducă:

Pulchros flores in horto uestro aspicio.

Dominium est ius utendi, fruendi et abutendi, quatenus iuris ratio patitur.

Est igitur haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus.

Si ciuis Romana per errorem nupta sit peregrino tamquam ciui Romano, permittitur ei causam erroris probare, et ita filius quoque eius et maritus ad ciuitatem Romanam perueniunt.

Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit; nam ius istud non humani generi proprium est, sed omnium animalium, quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. Ciceronis consulis, peritissimi oratoris, sententiam audiuerunt.

Să se traducă:

Memoria vechilor vremuri este şi va fi întotdeauna în inimile noastre.
Mare parte a artei este imitaţia naturii.

Să se decline următoarele substantive:

aduentus, senatus, impetus, exercitus, metus, fides, pernicies, spes

Să se traducă următoarele enunţuri:

In senatu Cicero aduersus Catilinam claram habuit orationem. Una manu salutem damus, duabus manibus pugnamus. Hostes in nostros ex oppido magnum impetum fecerunt. Cornua ceruorum alta et ramosa sunt. Breuis est cursus uitae nostrae. Oculi sunt instrumenta uisus. Res

publica Romana fortis fuit. Numerus anni dierum stabilis est. In ampla planitie multae arbores erant.

Să se decline la G sg., Ac sg., N pl, Ac pl. următoarele substantive:

domus, manus, cantus, facies, acies, dies.

Să se decline următoarele adjective:

niger, gra, grum

tener, era, erum

fortis, e

ferox, cis

Să se treacă la toate gradele de comparaţie adjectivele:

facilis, difficilis, humili, magnus, malus, paruus, bonus.

Să se scrie următoarele numerale în limba latină:

14, 15, 28, 80, 300.

Să se traducă:

Consules omnes hostes patriae uicerunt.

Imitatur patrem suum.

Hostes eruptionem facere conabantur.

Multos castra iuuant.

Consulem dedecet crimen facere.

Graeci exsilium Aristidis doluerunt.

Clodius falsum iusiurandum iurauit.

Pugnauit magnam et memorabilem pugnam.

Marcus te amicum cognouit.

Romae uixit, Lugduni mortuus est.

Ruri uiuere omnes cupimus.

Să se scrie următoarele numerale:

65, 76, 83, 54, 99

Anul 1992, 1954, 2008

al 6-lea, al 23-lea, al 54-lea, al 200-lea

Să se traducă:

Dici horae sunt duodecim.

Romana legio decem cohortes habuit.

Graeci urbem Troiam decem annos oppugnauerunt.

Ulise a rătăcit 10 ani pe mare şi pe uscat.

Omul are două mâini, o singură gură, două urechi, doi ochi.

Să se recunoască următoarele forme pronominale:

mei, nostrum, nobis, uestrum, tui, tibi, te, sui, sibi.
huius, hunc, hoc, hos
illius, ipsius, istis, istos, eiusdem, eorundem, iisdem, eundem, eodem.
cuius, cui, quem, quos, quas, quibus.
aliquis, aliqua, aliquid; quidam, quaedam, quiddam; quisque, quaeque, quidque; quiuis, quaeuis, quiduis.

Să se traducă următoarele enunțuri:

Cicero libros complures scripsit; eos nunc legimus.
Hostes adsunt; eorum exercitum uident Romani.
Eum uidi qui rem fecit.
Ea mente uenerunt ut pacem peterent.
Hic canis laetus, ille tristis est.
Nonne hanc domum uidetis?
Amici easdem res amant.
Bis eundem legatum miserunt.
Eodem libro utor quo tu uteris.

Quem consulem habemus!

Suam cuique pecuniam reddo.

Alii laborant, alii dormiunt, alii cunctantur.

Nullus orator Cicerone clarior fuit.

Numquam ulla res tibi defuit.

Homines, cum errauerunt, saepe alios accusant.

Si quis te interrogauerit, nihil respondeto.

Virtutem saepe laudamus, neque umquam colimus.

Formați participiul perfect al verbelor:

appello, exspecto, laudo, orno, paro, specto, uoco, nuntio, deleo, habeo, pareo, uideo, maneo, moueo, sedeo, respondeo, caueo, rideo, cresco, decerno, peto, gero, pono, lego, credo, tego, cado, rego, scribo, mitto, dormio, uenio, finio, sentio, aperio, scio, punio, uincio, audio.

Transformați expresiile următoare după modelul:

Libros legite! Libros legamus!

1. Deos timete!
2. Metum uincite!

3. Equos sumite!
4. In castra fugite!
5. Impetum facite!
6. Oratorem audite!
7. Fortiter pugnate!
8. Salutem date!
9. Seruos interrogate!
10. Troiam delete!

Traduceţi:

Quidam bubulcus e uico raedam agebat, quae in patentem terrae hiatum deciderat. Cum ipse boues adiuuare deberet, stabat cessans, atque Herculi supplicabat, quem colebat unum omnium deorum. Adstitit uero deus et dixit: "Rotis admoue manus, bouesque tuos stimulo increpa. Tu mihi preces tempestiue adhibebis cum laboraueris. Te ipsum adiuua, tum deos habebis propitios".

Fors viderit ea quae plus quam ratio potest.
Sitne malum dolere necne Stoici viderint.
Quid sit ipse risus viderit Democritus.
Ego quod me in te sit facere dignum invenero.

Utrique rei occurram, quantum potuero (= quantum potero), et medebor cum satietati tum ignorantiae lectorum.

Laudat Africanum Panaetius quod fuerit abstinens.

Nem scit quot milites habuerit Manlius.

Nunc agendum est ne frustra oppressum esse Antonium gauisi simus.

Murena Asiam sic abiit ut in ea neque auaritia neque luxuria uestigium reliquerit.

Equites hostium acriter cum equitatu nostro conflixerunt, tamen ut nostri eos in siluas collesque compulerint.

Ne uos mortem timueritis!

Să se traducă următoarele sintagme:

ante oculos, ante castra, ante lucem, apud Romanos, aduersus montes, circum Romam, citra Alpes, erga te, contra naturam, inter cenam, extra muros, iuxta murum, iuxta uiam, ob timorem, post mortem, post meridiem, post tergum, praeter castra, praeter modum, prope urbem, propter frigora, per urbes, secundum leges, supra urbem, in forum uersus, ultra Alpes, trans Tiberim, ab urbe, absque te, qua de causa, coram populo, clam uobis, cum meo fratre, ex auro, ex fuga, ex parte, sine amicis, sine periculo, pro patria.

Să se traducă următoarele enunțuri:

Per noctem sidera uidemus.

Exercitus hostium ad urbis portas uenit.

Multa bella intra paucos menses finita sunt.

Germani trans flumen Rhenum incolunt.

A Caesare commentarii de bello Gallico scripti sunt.

Caesar pro castris suas copias produxit.

Sine uirtute nemo felix est.

Cicero de legibus tres libros scripsit.

Non omnes res uidemus quae sub oculos nostros ueniunt.

Venisti nobiscum ad mare.

Discipuli de carminibus Ouidii recitant.

Omnes boni discipuli a magistro laudantur.

Să se traducă:

Neque dominum, neque seruum consul uituperauit.

Nuntius nondum aduenit.

Non possum non loqui.

Sapientia et prudentia anteponatur uoluptati.

Senatus populusque Romanus quondam decreuit.

Suauitatem Socrates, uim Demosthenes habuit.

Filius et filia parentibus cari sunt.

Is coniurationem nobilitatis fecit et ciuitati persuasit.

Ius potestatemque habere.

Terra marique

Ferro ignique

Noctes diesque

Rerum diuinarum et humanarum scientia.

Silent enim leges inter arma nec se exspectari iubent.

Quis enim hoc?

Est igitur haec, iudices, non scripta, sed nata lex.

Cogito ergo sum.

Quamobrem adeste animis, iudices, et timorem deponite.

Hostis is dicebatur.
Te metuunt omnes ciues tui.
Caue canem!
Vires me deficiunt.
Me id pudet.
Aetatem miseram uixit.
Id gaudeo.
Celeriter milites certiores fecit.
In urbem ire.
Urbem petiit.

Să se traducă:

Me tamen meorum factorum nunquam paenitebit.

uitam uiuere-somnium somniare-bellum bellare-facinus facere

aetatem miseram uixit

obliuiscor etiam malorum

Quid potest accidere ei?

diem colloquio dicere

aliquid auxilio mittere

pecuniam fenori dare

quinque cohortes castris praesidio relinquit

ex prouincia conuenerant

domo egredi

rure redire

ab initio

a pueris

ex captiuis cognitum est.

a senatu populi Romani amicus appellatus erat.

urbs incendio deleta est.

aliquem e patria depellere

magno cum luctu et gemitu totius ciuitatis

cum aliquot consentire

homines inimico animo

lingua, institutis, moribus inter se differunt.

Să se traducă următoarele sintagme şi propoziţii:

gratulari aliquam rem
mirari aliquam rem
horrere aliquam rem
desperare aliquam rem
stupere aliquam rem
adire aliquem
circumire castra
subire iniuriam
alloqui aliquem
praeterire rem
celare aliquem aliquam rem
Patris est corripere filios.
Exercitus populi Romani
Eiusdem generis
uir ingentis spiritus
tria milia militum

Nemo nostrum abest.
Numquam ciuem improbum laudabimus.

Quomodo uales?

Num igitur peccamus?

Nonne ad me uenies?

Romamne eo an hic maneo?

Stellae nuper magnarum calamitatum praenuntiae fuerunt.

Roma domina omnium gentium fuit.

In pugna apud Cannas multa milia militum capti sunt.

Aut Brutus aut Cassius ita iudicauit.

Errare humanum est.

Hoc facere debebam.

Scipionis orationes meliores sunt orationibus Laelii.

Superbi se laudant.

Deus amat uirum bonum eique fauet.

Studeo grammaticae, doceo pueros grammaticam.

Homerus dicitur caecus fuisse.

Heluetii angustos se fines habere arbitrabantur.

Te saluum esse cupio.

Heluetii totius Galliae imperio sese potiri posse sperant.

Caesar milites cum hostibus confligere, absente se, uetuit.

Difficile est amicitiam manere, si a uirtute defeceris.

Aequum est utrumque audiri.

Satis est equitem mihi plaudere.

Facinus est uinciri ciuem Romanum, scelus uerberari, parricidium necari.

Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano.

Ubi tyrannus est ibi dicendum est et plane nullam esse rem publicam.

Non alienum esse uidetur de Galliae Germaniaeque moribus proponere.

Bene facis quod me adiuuas.

Utile est quod nescimus quando morituri simus.

Miror quod nemo uestrum sua sorte contentus est.

Gratias tibi ago quando consilio me adiuuisti.

Scire uelim quid agas.

Quaero utrum id uestrum an nostrum officium sit.

Nescio hoc uerum an falsum sit.

Mihi persuades hoc esse uerum

Traducere:

Dreptatea este voinţa constantă şi perpetuă de a atribui fiecăruia dreptul său (...) Jurisprudenţa este cunoaşterea lucrurilor divine şi umane, ştiinţa despre ceea ce este drept şi nedrept.

Niciun lucru nu le-a fost spartanilor spre o mai mare daună decât disciplina suferită a lui Lycurg.

Respectul meu şi talentul le sunt zeilor la suflet.

Traducere:

Testamentul este produsul just al minţii noastre, elaborate în mod solemn pentru ca, după moarte, ceea ce este al nostrum să rămână. Testamentul este opinia dreaptă a voinţei noastre, despre ceea ce fiecare ar vrea să se întâmple după moartea sa.

Traducere:

Dreptul public este ceea ce priveşte starea republicii romane, cel privat ceea ce priveşte utilitatea indivizilor. Căci unele lucruri sunt utile în mode public, altele în mod privat.

Declinare:

laetitiarum, laetitiam, laetitiis; barbarum, barbam, barbis; naturarum, naturam, naturis; famarum, famam, famis; copiarum, copiam, copiis; modestiarum, modestiam, modestiis; poetarum, poetam, poetis; columbarum, columbam, columbis; concordiarum, concordiam, concordis; columnarum, columnam, columnis; siluarum, siluam, siluis; fiduciarum, fiduciam, fiduciis; uiarum, uiam, uiis; gallinarum, gallinam, gallinis; sellarum, sellam, sellis; fortunarum, fortunam, fortunis; gloriarum, gloriam, gloriis.

Declinare:

doloris, dolorum; laboris, laborum; honoris, honorum; mulieris, mulierum; uirtutis, uirtutum, orationis, orationum, sermonis, sermonum.

Declinare:

N.	agricola	agricolae	lapis	lapides	ager	agri
G.	agricolae	agricolarum	lapidis	lapidum	agri	agrorum
D.	agricolae	agricolis	lapidi	lapidibus	agro	agris
Ac.	Agricolam	agricolas	lapidem	lapides	agrum	agros
V.	agricola	agricolae	lapis	lapides	ager	agri
Abl.	agricola	agricolis	lapide	lapidibus	agro	agris

N.	iter	itinera	discipulus	discipuli	nauta	nautae
G.	itineris	itinerum	discipuli	discipulorum	nautae	nautarum
D.	itineri	itineribus	discipulo	discipulis	nautae	nautis
Ac.	iter	itinera	discipulum	discipulos	nautam	nautas
V.	iter	itinera	discipule	discipuli	nauta	nautae
Abl.	Itinere	itineribus	discipulo	discipulis	nauta	nautis

N.	populus	populi	mare	maria
G.	populi	populorum	maris	marium
D.	populo	populis	mari	maribus
Ac.	Populum	populos	mare	maria
V.	popule	populi	mare	maria
Abl.	Populo	populis	mari	maribus

Traducere:

Privesc florile frumoase în grădina voastră.

Proprietatea este dreptul de a te folosi, de a te bucura şi de a beneficia, ori de câte ori o permite litera legii.

Aşadar, aceasta este, cetăţeni, o lege nu scrisă, ci citită, pe care nu am învăţat-o, nu am primit-o, nu am citit-o.

Dacă o etăţeană romană se căsătoreşte din greşeală cu un străin ca şi cum ar fi un cetăţean roman, i se permite să probeze cauza greşelii şi astfel fiul şi soţul ei ajung la cetăţenia romană.

Dreptul natural este ceea ce natura le-a învăţat pe toate vieţuitoarele, căci acest drept nu îi este propriu neamului omenesc, ci tuturor animalelor, care se nasc în cer, pe pământ, în mare. Au ascultat discursul lui Cicero, cel mai faimos orator.

Traducere:

Memoria ueterum temporum est et semper erit cordibus nostris.

Magna pars artis imitatio naturae est.

Declinare:

N.	aduentus	aduentus	senatus	senatus	impetus	impetus
G.	aduentus	aduentuum	senatus	senatuum	impetus	impetuum
D.	aduentui	aduentibus	senatui	senatibus	impetui	impetibus
Ac.	aduentum	aduentus	senatum	senatus	impetum	impetus
V.	aduentus	aduentus	senatus	senatus	impetus	impetus
Abl.	aduentu	aduentibus	senatu	senatibus	impetus	impetibus

N.	exercitus	exercitus	metus	metus	fides	fides
G.	exercitus	exercituum	metus	metuum	fidei	fiderum
D.	exercitui	exercitibus	metui	metibus	fidei	fidebus
Ac.	exercitum	exercitus	metum	metus	fidem	fides
V.	exercitus	exercitus	metus	metus	fides	fides
Abl.	exercitu	exercitibus	metu	metibus	fide	fidebus

N.	pernicies	pernicies	spes	spes
G.	perniciei	pernicierum	spei	sperum
D.	perniciei	perniciebus	spei	spebus
Ac.	perniciem	pernicies	spem	spes
V.	pernicies	pernicies	spes	spes
Abl.	pernicie	perniciebus	spe	spebus

Traducere:

În senat, Cicero a ținut un discurs faimos împotriva lui Catilina. Cu o singură mână salutăm, cu două mâini luptăm. Duşmanii au organizat din cetate un mare atac împotriva alor noştri. Coarnele cerbilor sunt înalte şi ramificate. Cursul vieții noastre este scurt. Ochii sunt instrumente ale văzului. Republica romană a fost puternică. Numărul de zile ale anului este stabil. În câmpia vastă erau mulți arbori.

Declinare:

niger, gra, grum

N.	niger	nigra	nigrum	tener	tenera	tenerum	teneri	tenerae	tenera
G.	nigri	nigrae	nigri	teneri	tenerae	teneri	tenerorum	tenerarum	tenerorum
D.	nigro	nigrae	nigro	tenero	tenerae	tenero	teneris		
Ac.	nigrum	nigram	nigrum	tenerum	teneram	tenerum	teneros	teneras	tenera
V.	niger	nigra	nigrum	tener	tenera	tenerum	teneri	tenerae	tenera
Abl.	nigro	nigra	nigro	tenero	tenera	tenero	teneris		

N. fortis forte	fortes fortia	N.ferox	feroces ferocia
G. fortis	fortium	G.ferocis	ferocium
D. forti	fortibus	D.feroci	ferocibus
Ac.fortem	fortes fortia	Ac.ferocem	feroces ferocia
V.fortis	fortes fortia	V.ferox	feroces ferocia
Abl. forti	fortibus	Abl.feroci	ferocibus

Grade de comparație:

magnus-maior, maius-maximus; facilis-facilior, facilius-facillimus;

difficilis-difficilior, difficilius-difficillimus; humilis-humilior, humilius- humillimus; malus-peior, peius-pessimus; paruus-minor, minus-minimus; bonus- melior, melius-optimus.

Numerale:

14, 15, 28, 80, 300.

Quattuordecim, quindecim, doudetriginta, octoginta, trecenti, ae, a.

Traducere:

Consulii au învins toți dușmanii patriei.

Îl imită pe tatăl său.

Dușmanii se străduiau să năvălească.

Taberele îi ajută pe mulți.

Nu se cuvine ca un consul să comită o crimă.

Grecii s-au îndurerat din cauza exilului lui Aristide.

Clodius a jurat un jurământ fals.

A luptat o bătălie mare și memorabilă.

Marcus te-a cunoscut ca prieten.

A trăit la Roma, a murit la Lyon.

Noi toți dorim să trăim la țară.

Numerale :

Quinque et sexaginta, sex et septuaginta, tres et octoginta, quattuor et quinquagintq, nouem et nonaginta

Anno millesimo nongentesimo nonagesimo secundo, millesimo nongentesimo quinquagesimo quarto, bis millesimo octauo.

sextus, tertius et uicesimus, quartus et quinquagesimus, ducentesimus.

Traducere:

Orele zilei sunt douăsprezece.

Legiunea romană a avut zece cohorte.

Grecii au asaltat oraşul Troia vreme de 10 ani.

Ulisses decem annos terra marique errauit.

Homo duas manus, singulum os, duas aures, duos oculos habet.

Analiza formelor pronominale:

Mei-pronume personal, pers. I, G. sg., nostrum-pronume personal, pers. I, G. pl., nobis-pronume personal, persoana I, D.Abl. pl., uestrum-pronume personal, persoana a IIa, G. pl., tui-pronume personal, persoana aIIa, G. sg., tibi-pronume personal, persoana a IIa, D.sg., te-pronume personal, persoana a IIa, Ac.Abl. sg, sui-pronume reflexiv, G.sg., sibi-pronume reflexiv, D.Abl. sg..

huius-pronume demonstrativ de apropiere,G. sg., hunc-pronume demonstrativ de apropiere, masculin, Ac.sg., hoc-pronume demonstrativ de apropiere, N. Ac. sg. neutru sau masculin Ac. sg., hos-pronume demonstrativ de apropiere, masculine, Acuzativ plural.

Illius-pronume demonstrativ de depărtare,G. sg., ipsius-pronume demonstrativ de întărire, G. sg., istis-pronume demonstrativ de apropiere, D.Abl. pl., istos-pronume demonstrativ de apropiere, Ac. pl., eiusdem-pronume demonstrativ de identitate, G.sg., eorundem-pronume demonstrative de identitate, masculin, G. pl., iisdem-pronume demonstrativ de identitate, D.Abl. pl., eundem-pronume demonstrativ de identitate, masculine, Ac. sg., eodem-pronume demonstrativ de identitate, masculin, Abl. sg.

cuius-pronume relative, G. sg, cui-pronume relativ, D.sg., quem-pronume relative, Ac. sg., quos-pronume relative, Ac. pl., quas-pronume relative, Ac. pl., quibus-pronume relative, D. Abl. pl.

aliquis-pronume nehotărât, masculine, N. sg., aliqua-pronume nehotărât, feminin, N. sg., aliquid-pronume nehotărât, neutru, N. ac. sg.; quidam-pronume nehotărât, masculine, N. sg., quaedam-pronume nehotărât, feminin, N. sg., quiddam-pronume nehotărât, neutru, N. sg.; quisque-pronume nehotărât, masculine, N. sg., quaeque-pronume nehotărât, feminin, N. sg., quidque-pronume nehotărât, neutru, N. sg.; quiuis-pronume nehotărât, masculine, N. sg., quaeuis-pronume nehotărât, feminine, N. sg., quiduis-pronume nehotărât, neutru, N. sg..

Traducere:

Cicero a scris mai multe cărți, noi le citim acum.

Dușmanii vin, romanii văd armata lor.

L-am văzut pe cel care a săvârșit această faptă.

Au venit cu această intenție, ca să ceară pacea.

Acest câine este vessel, acela este trist.

Vedeți oare această casă?

Prietenii iubesc aceleași lucruri.

Au trimis de două ori același sol.

Mă folosesc de aceeași carte de care te folosești și tu.

Ce consul avem!

Îi dau înapoi fiecăruia banii.

Unii muncesc, alții dorm, alții șovăie.

Niciun orator nu a fost mai vestit ca Cicero.

Niciodată nu ți-a lipsit nimic.

Când au greșit, oamenii adesea îi acuză pe alții.

Dacă cineva te va întreba, nu răspunde nimic.

Adesea lăudăm virtutea, dar nu o cultivăm niciodată.

Participiu perfect:

Appello-appellatus, exspecto-exspectatus, laudo-laudatus, orno-ornatus, paro-paratus, specto-spectatus, uoco-uocatus, nuntio-nuntiatus, deleo-deletus, habeo-habitus, pareo-paritus, uideo-uisus, maneo-mansus, moueo-motus, sedeo-sessus, respondeo-responsus, caueo-cautus, rideo-risus, cresco-cretus, decerno-decretus, peto-petitus, gero-gessus, pono-positus, lego-lectus, credo-creditus, tego-tectus, cado-casus, rego-rectus, scribo-scriptus, mitto-missus, dormio-dormitus, uenio-uentus, finio-finitus, sentio-sensus, aperio-apertus, scio-scitus, punio-punitus, uincio-uincitus, audio-auditus.

Transformări:

	Libros legite!	Libros legamus!
1	Deos timete!	Deos timeamus!
2	Metum uincite!	Metum uincamus!
3	Equos sumite!	Equos sumamus!
4	In castra fugite!	In castra sumamus!
5	Impetum facite!	Impetum faciamus!
6	Oratorem audite!	Oratorem audiamus!
7	Fortiter pugnate!	Fortiter pugnemus!
8	Salutem date!	Salutem demus!

9 Seruos interrogate! Seruos interrogemus!

10 Troiam delete! Troiam deleamus!

Traducere:

Un văcar oarecare conducea o căruţă dinspre sat, care a căzut în şanţul de pământ care sa deschidea. Fiindcă el însuşi trebuia sa îi ajute pe boi, el şovăia şi îl implora pe Hercule, pe care îl cultiva ca pe unul dintre toţi zeii. Însă zeul s-a aşezat lângă el şi i-a spus: "Pune mâinile pe roţi şi aţâţă-I pe boi cu ţepuşa. Când vei munci, îmi vei adresa rugăminţi fierbinţi. Ajută-te pe tine însuţi, atunci îi vei avea pe zei favorabili".

Poate le va vedea pe cele pe care le poate mai mult decât raţiunea.

Stoicii vor fi văzut dacă durerea este un rău sau nu. Democrit a văzut ce este râsul.

Eu voi afla ce este demn să fac pentru tine.

Voi acţiona în amândouă privinţele, cât voi putea şi voi vindeca atunci cu saţietate ignornaţa cititorilor.

Panaetius îl laudă pe African fiindcă a fost abstinent.

Nimeni nu ştie câţi soldaţi a avut Manlius.

Trebuie sa acţionăm acum, să nun e bucurăm în zadar că Antonius a fost oprimat.

Murena astfel s-a îndreptat spre Asia, astfel încât să nu fi lăsat nici vreo urmă de avariţie, nici de lux.

Călăreţii duşmanilor s-au luptat vitejeşte cu călăreţii noştri, astfel încât ai noştri i-au gonit spre păduri şi dealuri.

Să se traducă următoarele sintagme:

în faţa ochilor

în faţa taberei

înaintea zorilor

la romani

împotriva munţilor

în jurul Romei

dincoace de Alpi

faţă de tine

împotriva naturii

în timpul cinei

în afara zidurilor

lângă zid

lângă drum

din frică
după moarte
după prânz
în spate
pe lângă tabără
peste măsură
în apropierea oraşului
din cauza frigurilor
prin oraşe
potrivit legilor
deasupra oraşului
spre for
dincolo de Alpi
peste Tibru
din oraş
de la tine
din această cauză
față de popor
față de noi
împreună cu fratele meu
din aur
din fugă
din partea

fără prieteni

fără pericol

pentru patrie

Să se traducă următoarele enunțuri:

În noapte vedem stele.

Armata dușmanilor a venit la porțile orașului.

Multe războaie au fost încheiate în răstimp de puține luni.

Germanii locuiesc peste fluviul Rin.

Comentariile despre războiul cu galii au fost scrise de Caesar.

Caesar și-a adus trupele în fața taberei.

Nimeni nu este fericit fără virtute.

Cicero a scris trei cărți despre legi.

Nu vedem toate lucrurile care ajung sub ochii noștri.

Ai venit cu noi la mare.

Elevii recită despre poeziile lui Ovidiu.

Toți elevii buni sunt lăudați de către profesor.

Traducere :

Consulul nu l-a acuzat nici pe stăpân, nici pe sclav.

Solul nu a sosit încă.

Nu pot să nu vorbesc.

Înțelepciunea și prodența să fie așezate înaintea plăcerii.

Senatul și poporul roman a decretat odinioară.

Socrates a avut suavitate, Demostene a avut forță.

Fiul și fiica le sunt dragi părinților.

Acesta a organizat conjurația nobilimii și a convins cetatea.

A avea drept și putere.

Pe pământ și pe mare

Prin fier și foc

Nopți și zile

Știința lucrurilor divine și umane.

Căci legile tac în timpul războaielor și nu poruncesc să fie așteptate.

Căci cine este acesta?

Căci, cetățeni, aceasta nu este o lege scrisă, ci născută.

Cuget, deci exist.

Din această cauză, cetățeni, fiți fermi în sufletele voastre și lăsați deoparte frica!

Acesta era numit dușman.

Toți cetățenii tăi se tem de tine.

Păzește-te de câine!

Puterile îmi lipsesc.

Îmi este ruşine de aceasta.

A trăit o viaţă nefericită.

Mă bucur în această privinţă.

I-a informat degrabă pe soldaţi.

A merge în oraş.

S-a îndreptat spre oraş.

Traducere:

Totuşi eu nu mă voi căi niciodată de faptele mele.

uitam uiuere (a trăi o viaţă)-somnium somniare (a visa un vis)-bellum bellare (a purta război)-facinus facere (a face o faptă)

a trăit o viaţă nefericită

căci eu uit de rele

Ce i se poate întâmpla lui?

a fixa o dată pentru întâlnire

a trimite ceva în ajutor

a da bani cu dobândă

a lăsat în tabără cinci cohorte pentru apărare

s-au adunat din provincie

a ieşi din casă

a se întoarce de la ţară

de la început

de copii

S-a cunoscut de la prizoneri.

Fusese numit prieten de senatul poporului roman.

Oraşul a fost distrus de incendiu.

a alunga pe cineva din patrie.

cu mare jale şi geamăt al întrgii cetăţi

a cădea de acord cu câţiva

oameni cu sufletul duşman

Ei se deosebesc între ei prin limbă, mentalităţi, obiceiuri.

a felicita pentru un anumit lucru

a admira un anumit lucru

a se teme de un anumit lucru

a fi disperat dintr-o anumită cauză

a fi uimit dintr-o anumită cauză

a se apropia de cineva

a înconjura tabăra

a suferi din cauza unei nedreptăţi

a discuta cu cineva

a omite un anumit lucru

a ascunde ceva de cineva

Este de datoria tatălui să îi corecteze pe fii.

Armata poporului roman.

De acelaşi tip

bărbat de spirit uriaş

trei mii de soldaţi

Traducere:

Nimeni dintre noi nu lipseşte.

Niciodată nu îl vom lăuda pe cetăţeanul necinstit.

Cum îţi merge?

Aşadar greşim noi oare?

Nonne ad me uenies?

Nu-i aşa că vii la mine?

Merg la Roma sau rămân aici?

Odinioară stelele au fost prevestitoarele unor mari calamităţi.

Roma a fost stăpâna tuturor neamurilor.

În lupta de la Cannae au fost prinşi multe mii de soldaţi.

Sau Brutus sau Cassius a găsit cu cale astfel.

A greşi este omeneşte.

Trebuia să fac acest lucru.

Discursurile lui Scipio sunt mai bune decât cuvântările lui Laelius.

Cei trufaşi se laudă.

Dumnezeu îl iubeşte pe omul bun şi îl sprijină.

Mă ocup cu gramatica, îi învăţ pe copii gramatica.

Se spune că Homer a fost orb.

Traducere:

Se considera că helveţii au teritorii înguste.

Doresc ca tu să fii sănătos.

Helveţii speră să dobândească comanda întregii Galii.

Caesar a interzis ca soldaţii să se lupte cu duşmanii, în absenţa sa.

Este dificil să rămână prietenia, dacă te îndepărtezi de virtute.

Este drept să asculţi amândouă părţile.

Este sufficient să mă aplaude cavalerul.

Este o faptă rea să fie înlănţuit un cetăţean roman, este o crimă să fie bătut, este un paricid să fie ucis.

O parte dintre ele, pe care s-a spus că o deţin galii, îşi are începutul de la fluvial Ron.

Unde se află un tiran, acolo trebuie să se spună că nu poate exista republică.

Nu pare să fie ciudat să se discute despre obiceiurile Galiei şi Germaniei.

Bine faci că mă ajuţi.

Este folositor că nu ştim când vom muri.

Sunt surprins că nimeni dintre voi nu este mulţumit cu soarta sa.

Îţi mulţumesc fiindcă m-ai ajutat cu sfatul.

Aş vrea să ştiu ce faci.

Întreb dacă aceasta este datoria voastră sau a noastră.

Nu ştiu dacă acesta este un fapt adevărat sau fals.

Mă convingi că acest lucru este adevărat.

Bibliografie:

Gramatici descriptive ale limbii latine consacrate în învățământul clasic românesc

N.I. Barbu & T. Vasilescu, *Gramatica limbii latine*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969

I. Bujor & Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, Editura Științifică, București, 1958

G. Creția, *Morfologia istorică a verbului latin*, Editura Universității din București, 1999

N. Lascu, *Manual de limba latină pentru învățământul superior,* Lit. și Tipo. Înv., București, 1957

V. Matei, *Gramatica limbii latine*, Ed. Scripta, București, 1994

M. Pârlog, *Gramatica limbii latine*, Ed. ALL, București, 1996

C.S. Rizea, *Lingua Latina*, Ed. Universitaria, Craiova, vol. I (2003), vol. II (2005), vol. III (2006)

Gh. Șerban, *Curs practic de limba latină* (Pentru elevi și studenți), Editura Porto Franco, Galați, 1998

Manuale:

J. Gaillard, J. Cousteix, *Grammaire du latin*, Nathan (Scodel), Paris, 1994

M. Banniard, *Du latin aux langues romanes*, Nathan, Paris, 1997

G. Bonfante, *La lingua latina parlata nell'eta imperiale*, in: *Principat (Neunundzwanzigster Band)*, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1983

A. Flobert, *Latin grands débutants-Méthode et entraînement en 24 leçons suivies d'exercices corrigés*, Ellipses Marketing, Paris, 2008

Prof. dr. M. Iliescu, Asist. M. Livescu, *Introducere în studiul limbilor romanice (I)*, RUC, Craiova, 1978

H. Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft*, Walter de Gruyter, Berlin, 3 vol., 1962-1967

M. Leumann, *Lateinische Laut-und Formenlehre,* C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Munchen

H. Pinkster, *Syntaxis y semantica latina*, Ediciones Clasicas, Madrid, 1995

S. Reinheimer-Rîpeanu, *Lingvistica romanică*, Ed. All, Bucureşti, 2001 (vol. I: Lexic-Fonetică-Morfologie)

D. Sluşanschi, *Sintaxa propoziţiei latine*, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1994

Idem, Sintaxa frazei latine, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1994

Ch. Touratier, *Grammaire latine - Introduction linguistique à la langue latine*, Ed. Sedes, Paris, 2008

V. Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*, Ed. Klincksieck, Paris, 1967

Lucrări colective:

G. Holtus, M. Metzeltin, Ch. Schmitt, *Lexikon der Romanistischen Sprachwissenschaft (LRL)*, Vol. II.1 (Latein und Romanisch), Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1996

A. Bidu, C. Călăraşu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, M. Mancaş, G. Pană-Dindelegan (*DSL*), *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ed. Nemira, Bucureşti, 2001

Enciclopedia limbilor romanice, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989

Istoria limbii române (TILR), Vol. I: Limba latină, 1965, Vol. al II-lea: Limba română, 1969, Ed. Academiei, Bucureşti

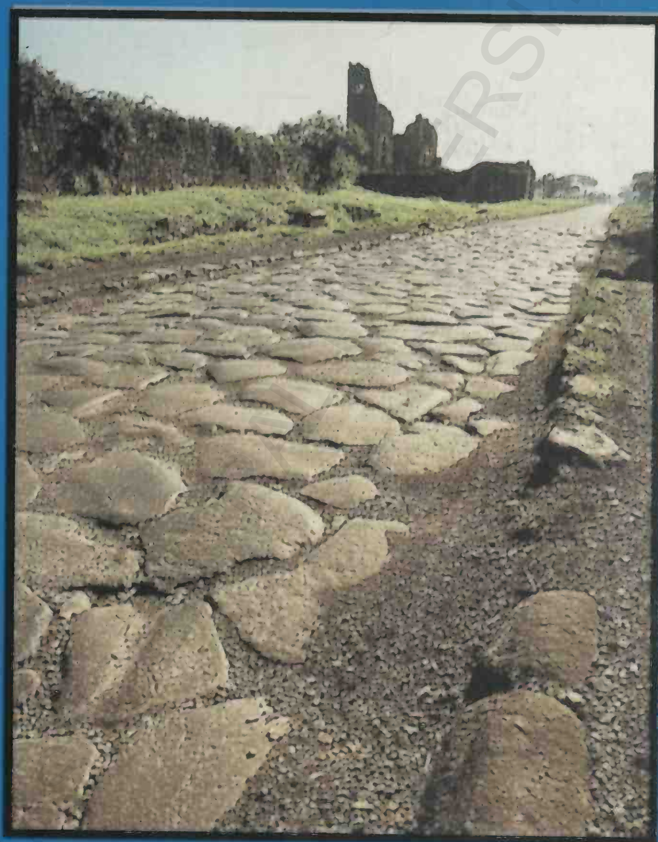
CUPRINS

CUPRINS

Manualul încearcă să dea studenților care studiază limba latină cunoștințe elementare, încadrate într-o viziune romanică, în special românească.

Lucrarea îmbrățișează toate domeniile limbii (fonetică, morfologie și sintaxă) și, fiind scrisă într-o limbă clară cu o terminologie ușor de reținut, va ușura fără îndoială înțelegerea și reținerea noțiunilor de bază ale limbii latine, necesare și pentru învățarea limbilor romanice moderne.

Prof. univ. dr. Dr. H. C. Mult. Maria Iliescu

ISBN 978-606-510-892-9